

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА КРАЇНОЗНАВСТВА ТА ТУРИЗМУ

**МУЗЕЇ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ТУРИСТИЧНО-ЕКСКУРСІЙНІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ КИЄВО-ПОДОЛУ)**

галузь знань - 24 Сфера обслуговування
за спеціальністю - 242 Туризм
за програмою – Туризм

Магістерська робота
студентки заочного відділення
Новобранець Катерини Олексіївни

Науковий керівник:
д.геогр.н, проф. Смирнов І.Г.

КИЇВ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТУРИЗМОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МУЗЕЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІСТОРИЧНОМУ МІСТІ.....	7
1.1. Музеї, їхнє значення та різновиди	7
1.2. Роль музеїв у розвитку туризму в місті.....	19
1.3. Методологічні засади дослідження	30
РОЗДІЛ II. КИЄВО-ПОДІЛ ТА ЙОГО ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ	37
2.1 Києво-Поділ, як одна із найдавніших частин м. Києва	37
2.2. Києво-Поділ, як середньовічна некоронована столиця гетьманської України	38
2.3. Києво-Поділ, як осередок української сакральної архітектури в стилі українського бароко	39
РОЗДІЛ III. ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИКО -КУЛЬТУРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КИЄВО -ПОДОЛУ В МУЗЕЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТА В ТУРИЗМІ.....	45
3.1. Музеї Подолу, як туристичний ресурс	45
3.2. Екскурсії Києво-Подолом.....	55
3.3. Розвиток туризму на Києво-Подолі та використання музеїв в умовах російської агресії	71
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	75

ВСТУП

Актуальність теми. Україна переживає період глибоких суспільно-політичних змін, пов'язаних з прагненням побудувати відкрите демократичне суспільство, відновити історичну пам'ять та інтегруватися в європейське і світове співтовариство. Це зумовлює посилений інтерес до збереження і популяризації визначних пам'яток національної історії, культури, архітектури та мистецтва. Важливу роль у цьому процесі відіграють музейні заклади та музейний туризм, який сприяє формуванню позитивного іміджу України серед іноземців. Він розкриває світові видатні сторінки української історії і має велике значення для духовного відродження та національного самовизначення українського народу.

У зв'язку з цим посилюються наукові дослідження в галузі теорії та практики музейного туризму. Вони починають складати невід'ємну частину освітнього процесу у провідних навчальних закладах України, що готують фахівців з історії, етнографії, культурології, мистецтвознавства та туризмології.

Музей є важливою інституцією державності, котра відповідає за збереження національної пам'яті та формування національної ідентичності. Зародившись в античні часи, музей розвивався разом з суспільством, ставши місцем де зустрічаються здобутки минулих поколінь та народжуються нові мистецькі, наукові та освітні прориви.

В епоху інформаційного суспільства перед музеєм постала необхідність нового еволюційного стрибка – переходу до сучасних форм і методів роботи. Поширення інтернету, комп'ютерних технологій та глобалізаційних процесів штовхають музей до змін, котрі потребують детального вивчення і переосмислення не лише принципів роботи музеїв, а й основ функціонування суспільства.

Музеї відіграють надзвичайно важливу роль у збереженні та популяризації культурної і природної спадщини людства. Вони є ефективним інструментом культурного діалогу між поколіннями та народами різних країн,

дозволяють корисно, змістовно і цікаво провести вільний час, сприяють зростанню рівня освіти і духовності широких верств населення. Музеї також є ваговою складовою ресурсного потенціалу туризму.

Глобальний етичний кодекс туризму, прийнятий Генеральною Асамблеєю Всесвітньої туристичної організації у 1999 році, проголошує: «Туризм – це сфера, що використовує культурну спадщину людства і робить свій внесок у її збагачення».

Музеї та туристичні подорожі завжди доповнювали одне одного. У багатьох країнах світу музейний туризм успішно розвивається, тому після перемоги України у війні з Росією очікується збільшення популярності українських музейних колекцій серед туристів. А за допомогою інновацій туристична фірма чи підприємство може забезпечити собі певне місце на туристичному ринку, бути конкурентоспроможним та мати ширший спектр пропозицій. Інновації також полегшують процес розробки, створення та просування туристичного продукту.

Музейний туризм - це різновидність туризму дестинацій, специфіка якого полягає у використанні туристичного потенціалу музеїв та прилеглих до них територій. Співпраця музеїв і туризму ґрунтується на формуванні системи історико-культурних і природних територій. Розвиток цих територій забезпечується історико-культурною спадщиною, акумульованою у музеях. Така спадщина виступає чинником соціокультурного і туристичного розвитку окремих регіонів.

Понад рік триває повномасштабна війна Росії проти України. Її не чекали і майже не готувалися до неї заклади культури. На 2022 рік були складені плани роботи, отримано фінансування, розписані заходи. Але 24 лютого все змінилося – і усі плани були зруйновані.

Головним завданням стало питання, як зберегти українську культурну спадщину в умовах війни. Починаючи з березня 2022 року була зібрана велика кількість матеріалів та проаналізований масив інформації про втрачені

внаслідок знищення чи викрадені російськими окупантами культурні цінності з музейного фонду України. Особлива увага приділялася окупованим територіям.

Також було здійснено фотофіксацію руйнувань пам'яток культури. Вся зібрана інформація передається європейським та світовим донорам, аби вони усвідомлювали справжні масштаби руйнування української культури.

Ми віримо, що війна закінчиться перемогою України, і активне життя повернеться до українських закладів культури. Проте, про страшні події війни не можна забувати. Кожен з нас має власні спогади та досвід, набутий під час війни – все це повинно залишитися у спадок нашим нащадкам та представникам культурної спільноти інших країн.

Тому набуває особливої актуальності вирішення теоретичних і практичних питань щодо збереження та подальшого розвитку музейного туризму в умовах війни. На прикладі старовинної дільниці Києва – Подолу – в моїй магістерській роботі я розглядаю ці актуальні питання більш детально.

Мета роботи – зробити дослідження про розвиток музейю в Україні в умовах російсько-української війни на прикладі Києво-Подолу. З урахуванням цього були сформульовані такі завдання дослідження:

- 1) розробити теоретичні засади розвитку музеїв та їх роль у туристичній діяльності;
- 2) проаналізувати сучасний стан музейного туризму в Україні та втрати в результаті війни;
- 3) подати пропозиції щодо вдосконалення системи музейної справи в Україні у післявоєнний час;
- 4) проаналізувати роль музеїв в туристичній системі міста на прикладі Києво-Подолу.

Об'єкт дослідження - національна система музеїв України.

Предмет дослідження - музейні заклади Києво-Подолу, як туристичний ресурс.

Методи дослідження. Під час дослідження було використано низку методів:

1. Метод спостереження, який дозволив зібрати та проаналізувати великий обсяг фактичних даних.

2. Метод теоретичного дослідження для поглибленого вивчення теми.

3. Метод опитування, аби отримати необхідну емпіричну інформацію.

4. Різноманітні методи аналізу, зокрема системний, порівняльний, прогнозування. Вони допомогли виявити взаємозв'язки між явищами, порівняти процеси, об'єкти, спрогнозувати подальший розвиток.

Застосування саме цих методів зумовлено специфікою об'єкта дослідження та поставленими завданнями. Зокрема, системний аналіз дозволяє розглядати музейний туризм як певну систему зі своєю структурою, зв'язками, цілями. Встановлення цих зв'язків є ключовим для прогнозування розвитку музейного туризму в Україні з урахуванням світового досвіду.

Результати дослідження можуть бути використані для розробки програм розвитку музейного туризму в Україні на основі аналізу та узагальнення досвіду інших країн.

Окрім того, зібраний матеріал може бути корисним у навчальному процесі для викладання таких дисциплін: «Туристичне краєзнавство», «Організація екскурсійної діяльності», «Основи музеєзнавства», «Військовий туризм», «Музейний туризм», «Організація музейної та виставкової справи» тощо. Вивчення цих курсів ґрунтується на аналізі світового та вітчизняного досвіду музейного туризму, тому результати даного дослідження можуть стати хорошою емпіричною та теоретичною базою.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТУРИЗМОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МУЗЕЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІСТОРИЧНОМУ МІСТІ

1.1. Музеї, їхнє значення та різновиди

Поняття «музей» має довгу та цікаву історію. Воно бере свій початок ще у Стародавній Греції понад 3500 років тому. Тоді музеєм називали храм чи святилище, присвячене музам - богиням мистецтв і наук. Це були місця, де відбувався обмін літературними, науковими та мистецькими ідеями.

В епоху Середньовіччя ця традиція була втрачена і сам термін «музей» перестав використовуватися. Проте в часи Відродження він отримав друге життя, але тепер позначав вже зібрання стародавніх пам'яток і творів мистецтва. Пізніше музеями стали називати будь-які колекції рідкісних чи незвичайних речей, зразків природи тощо.

Важливо, що вже у 16 столітті з'являється розуміння музею не лише як колекції предметів, а й місця їх зберігання та експонування. Це був новий крок у розвитку музею.

Епоха Просвітництва також внесла свої корективи у формування сучасного розуміння музею. З'являється уявлення про музей як місце поширення знань та освітніх можливостей для широкого загалу. Колекції відкриваються для публічного доступу. Отже, на перший план виходить не лише збереження експонатів, а й їх презентація відвідувачам.

Процес становлення музею як соціокультурного інституту в сучасному розумінні завершується в 19 столітті. Спочатку його ще визначали як наукову колекцію, впорядковану за певною системою. Проте з часом демократизація музею привела до зміщення акцентів на широку аудиторію, а не лише вузьке коло дослідників.

У 20 столітті відбувається усвідомлення, що в музеї можуть експонуватися не лише окремі предмети, а й цілісні середовища та фрагменти

культурної спадщини. З'являються скансени - музеї під відкритим небом, де в природних умовах демонструються пам'ятки архітектури чи побуту. Крім того, набувають поширення музеї з переважно репліками експонатів замість оригіналів.

Тобто музейний феномен стає дедалі більш багатограним, що ускладнює можливість дати йому вичерпне визначення. Крім того, розвивається музеєзнавча наука, з'являються нові підходи до вивчення цього явища. А різні сфери застосування музеїв також висувають свої акценти та критерії у їх визначенні.

Тому на сьогодні існує багато різних дефініцій музею. У загальному значенні - це наукові та культосвітні установи, що займаються комплектуванням, обліком, збереженням, дослідженням та популяризацією пам'яток природи, історії та культури.

Українське законодавство визначає музеї як «культурно-освітні та науково-дослідні заклади, призначені для вивчення, збереження і використання пам'яток природи, матеріальних та духовних надбань людства».

На міжнародному рівні діє визначення Міжнародної ради музеїв (ІКОМ). Згідно з ним, музей - це постійний некомерційний заклад, доступний для відвідування громадськістю. Він займається збереженням, дослідженням та популяризацією матеріальної спадщини людства з науковою, освітньою та розважальною метою.

Отже, на сьогодні музей - це багатогранне соціокультурне явище, котре не обмежується лише колекціями предметів. Це комплексний науковий, освітній та громадський інститут, мета якого - збереження, донесення та популяризація матеріальної і нематеріальної спадщини людства для суспільного розвитку. Його роль та форми з часом лише розширюватимуться у пошуках оптимальних шляхів реалізації цієї благородної місії.

Незважаючи на різні підходи до визначення поняття «музей», більшість дослідників розглядають його як соціальний інститут через широкий спектр функцій, які він виконує. В музеєзнавстві, як в Україні, так і за кордоном,

виділяють дві ключові функції, що формують діяльність музею, - функцію документування та освітню. Саме вони визначають роль і значення музеїв у суспільстві та культурі.

Окрім цих двох, дослідники виокремлюють ще декілька функцій, які доповнюють наше розуміння музею як соціокультурного інституту. Однією з них є організація дозвілля відповідно до суспільного попиту на культурні розваги та емоційне задоволення. Дехто заперечує проти виділення цієї функції окремо, стверджуючи, що вона є складовою освітньої та самовдосконалення, адже відвідини музеїв у вільний час, як правило, мають пізнавальні чи культурні мотиви. Проте музеї, навіть неявно, все одно реалізують функцію організації дозвілля, оскільки їх відвідування традиційно асоціюється з відпочинком.

Окремі фахівці також виокремлюють науково-дослідну, охоронну та комунікативну функції музею. Втім інші заперечують проти цього. На їхню думку, наукові студії в музеях є невід'ємною частиною функції документування – починаючи з добору експонатів для колекції і закінчуючи вивченням цих предметів задля отримання та поширення інформації про них. Так само і охоронна діяльність є складовою документаційної функції, оскільки включає відкриття, збереження, вивчення та популяризацію значущих об'єктів. Щодо комунікації, то передача інформації лежить в основі усієї діяльності музею. Отже, комунікативна функція фактично пронизує усі інші.

Таким чином, загалом усі функції музею групуються навколо двох основних – документування та освіти. Саме вони формують фундамент його соціокультурної ролі.

Крім того, як інститут культури музей також виконує ціннісну функцію – формує суспільні цінності та ставлення через усі напрямки своєї діяльності.

Важливо розуміти, що усі ці функції тісно взаємопов'язані та перетинаються. Документування відбувається під час створення експозицій та освітньо-просвітницької роботи. Саме експозиції є основою для реалізації освітньо-виховної функції. Різноманітні форми культурно-просвітницької

діяльності доповнюють та розширюють експозицію і представлені в ній музейні предмети.

Організація дозвілля в музеї також тісно пов'язана з його виставковою та освітньою діяльністю, впливаючи на них. Це виявляється у створенні цікавіших для відвідувача експозицій через оформлення інтер'єрів, застосування інтерактивних елементів, звукових і візуальних ефектів, комп'ютерних технологій тощо. Також - у використанні різноманітних форм роботи з аудиторією: театралізованих екскурсій, музейних свят і концертів, майстер-класів, квестів та інше.

Все це робиться для того, щоб залучити відвідувачів, зацікавити їх, створити позитивні емоції та враження. А отже – підвищити ефективність освітньої та комунікативної функцій музею. Адже саме за допомогою цікавого дозвілля люди краще сприймають та засвоюють нову інформацію і знання про навколишній світ.

Отже, усі функції музею тісно взаємопов'язані та доповнюють одна одну, формуючи його як важливий соціокультурний інститут. Комплексний підхід до реалізації цих функцій є запорукою успішності музею у досягненні його благородної мети – збереження, вивчення та популяризації культурної спадщини.

Музеї, як установи культури, відрізняються різноманітністю колекцій, функцій, масштабами діяльності та юридичною власністю. Ця різноманітність спонукає до теоретичних досліджень та класифікації музеїв, що є важливим аспектом музеології. Існує багато спільних характеристик, які дозволяють групувати музеї для оптимізації дослідницького процесу та полегшення їх позиціонування в музейному світі.

Існування груп музейних закладів з подібними ознаками можна відстежити задовго до наукового вивчення музеїв, як свідчать різні назви основних музейних форм, такі як пінакотека, гліптотека, галерея, кунсткамера, шатцкамера, вундеркамера, муенцкабінет, натуракабінет, антикваріат, студіоло та інші. Розвиток усвідомлення музеїв як унікального явища спричинив

формування наукових класифікацій та систем групування, які важливі для організації та розвитку музейної мережі та діяльності.

В Україні на етапі початкового розвитку музейної справи відсутність чіткої класифікації призвела до того, що музеї мали загальні назви, наприклад, «Музей старожитностей», і зберігали невеликі та різноманітні колекції. Проте із розвитком музейної справи, установи почали спеціалізуватися, розділяючись на художні, історичні, меморіальні, природничі та інші колекції.

У період активного будівництва музеїв у 1920-х роках в Україні виникла система класифікації музеїв за профільними групами та типами, що існувала до середини 1990-х років. Зараз триває робота над створенням єдиної класифікації музеїв, але через різноманітність музеїв та їхніх умов діяльності це виявляється складним завданням. Аргументується, що неможливо створити єдину класифікацію через велику варіативність умов діяльності музеїв. Таким чином, обговорюються різні методи класифікації музеїв замість створення універсальної системи.

Існує кілька основних підходів до класифікації музеїв, розгляньмо їх детальніше на рисунку 1.1.

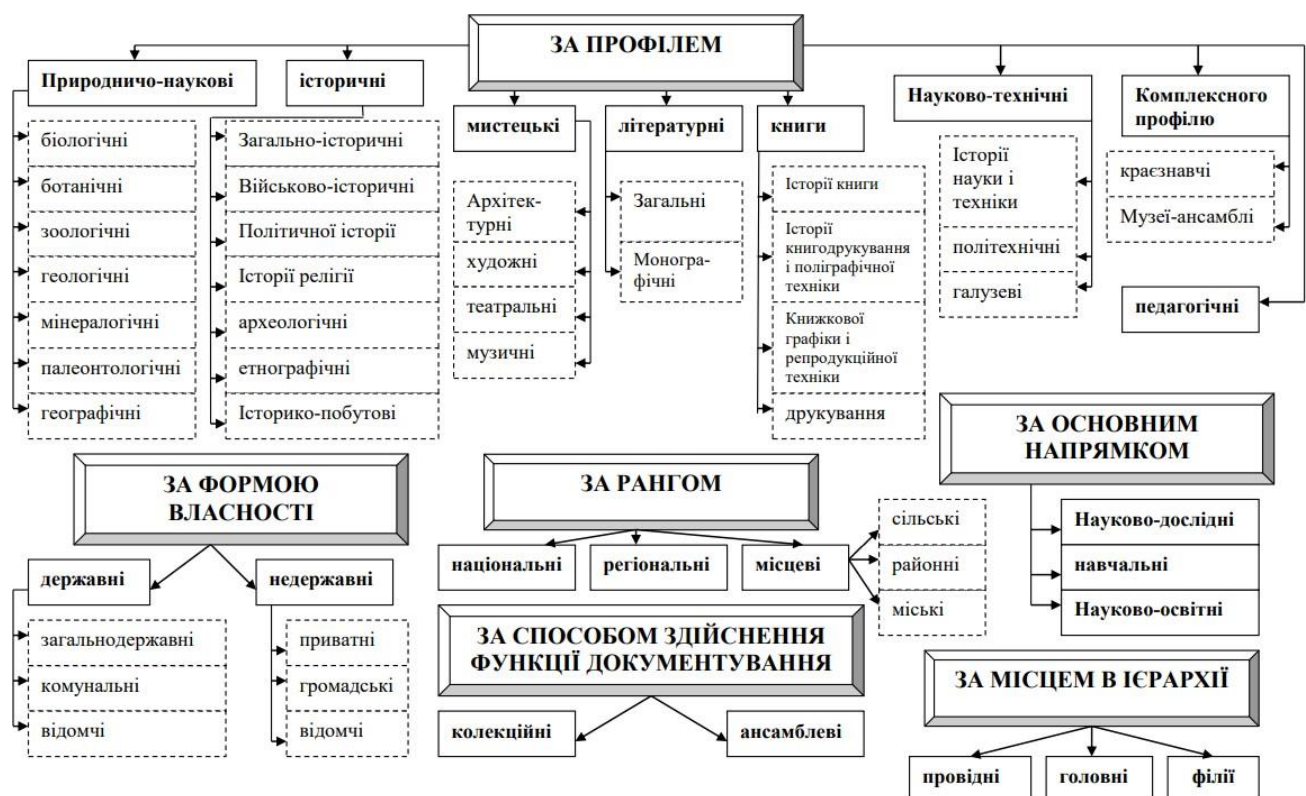

Рис. 1.1. Класифікація музеїв

Перший - це поділ за профілем, тобто за галуззю, з якою пов'язана діяльність музею. Тут виділяють два напрями: природничі науки та суспільні науки.

Для природничих музеїв характерний зв'язок з певними галузями природознавства - біологією, геологією, мінералогією тощо. Вони документують процеси розвитку живої та неживої природи. Сюди також відносять зоопарки, ботанічні сади, музеї-акваріуми, де збирають та експонують живі організми. Прикладом такого музею є Національний науково-природничий музей НАН України з відділами геології, палеонтології, зоології та інших природничих напрямів.

Для суспільних музеїв характерний зв'язок із суспільними та гуманітарними науками, що вивчають розвиток людського суспільства. Вони також поділяються на різні типи.

Перш за все це загальноісторичні музеї, які розповідають про історію людства, окремих країн чи регіонів. Сюди ж входять археологічні музеї з експонатами матеріальної культури давнини. Також є військово-історичні музеї, що збирають інформацію про військові події, героїчні битви та видатних воєначальників. Окремо виділяють музеї політичної історії, присвячені діяльності політичних сил та революційним рухам. І нарешті - це музеї історії релігії, що розповідають про розвиток релігійних вірувань на певній території.

До суспільних музеїв також належать етнографічні, які висвітлюють культуру та побут різних етносів і народів. Схожими, проте не тотожними є історико-побутові музеї. Вони зосереджені на побуті не етнічних, а територіальних груп населення.

Інший підхід до класифікації - це поділ музеїв за характером музейних колекцій. Тут виділяють меморіальні, мистецькі, літературні музеї, картинні галереї, музеї прикладного мистецтва тощо.

До меморіальних музеїв відносять ті, де зберігаються особисті речі та документи конкретної видатної людини і розповідається про її життя та діяльність.

В мистецьких музеях представлені художні твори, зібрані в окремі колекції. Сюди ж належать галереї, що спеціалізуються виключно на живопису. У музеях прикладного мистецтва зосереджені витвори декоративно-ужиткового мистецтва - вироби з кераміки, тканини, металу тощо.

Літературні музеї присвячені творчості певного письменника чи поета. Вони також можуть мати меморіальний характер.

Окрему велику групу музеїв становлять заклади, пов'язані з мистецтвом та суміжними галузями. Їх об'єднує спільна функція - задоволення естетичних потреб людини. Втім, вони поділяються на різні типи за конкретною тематичною спрямованістю.

До музеїв мистецтва належать архітектурні, що демонструють історію розвитку архітектури на перетині мистецтва, науки і техніки. Також - художні музеї, де зібрані та експонуються твори образотворчого мистецтва, графіки, скульптури тощо. Вони поділяються на музеї національного та зарубіжного мистецтва. Окремо виділяють музеї народної творчості та декоративно-ужиткового мистецтва.

До музеїв мистецтва також відносять музичні, що розповідають про розвиток музики та виконавства. Вони поділяються на музеї музичних інструментів, музичної культури, окремих музичних театрів і концертних залів. Ще один тип - це театральні та кіномистецтва, присвячені історії театру, кіно, окремих театрів і кіностудій.

До мистецьких музеїв близькі літературні, що документують розвиток літератури в історико-культурному контексті. Вони поділяються на загальні та присвячені конкретним письменникам. Також існують музеї книги, де представлено історію книги як явища культури і засобу комунікації.

Крім власне мистецьких, існують музеї суміжних галузей. Зокрема, педагогічні, що розповідають про розвиток педагогічної науки і практики. А

також науково-технічні музеї, які документують історію науки, техніки та технологій за галузями - політехнічні, промислові, транспортні, зв'язку тощо.

Отже, музеї, пов'язані з мистецтвом та суміжними царинами, становлять окрему широку групу культурно-освітніх закладів. Вони задовольняють естетичні потреби відвідувачів та розповідають про розвиток творчості людства в різних її проявах. Поділ цих музеїв на види дозволяє краще орієнтуватися в їх тематичній спрямованості та специфіці.

Музеї є унікальними інституціями культури, які відтворюють та зберігають різноманітні аспекти природи, історії, мистецтва та культури. Одним із важливих аспектів класифікації музеїв є їхній профіль, який може включати кілька наукових дисциплін, галузей знань чи напрямків мистецтва. Музеї комплексного профілю є особливо цікавими, оскільки об'єднують в собі різні аспекти культурної спадщини.

Однією з найпоширеніших категорій музеїв комплексного профілю є краєзнавчі музеї. Їхня діяльність спрямована на документування та представлення процесів розвитку природи і суспільства конкретного регіону в їхній цілісності та різноманітності. У краєзнавчих музеях зазвичай представлені відділи природи, історії, а також художні та літературні відділи. Ці музеї діють у всіх обласних і районних центрах України, відтворюючи історію та культурний доробок різних регіонів, залишаючись важливим елементом збереження культурної спадщини.

Ще однією формою музеїв комплексного профілю є музеї-ансамблі. Вони відрізняються різноманітністю свого профілю в залежності від характеру ансамблю. Це може бути історико-художній, історико-архітектурний, історико-культурний, архітектурно-етнографічний та інші профілі. Наприклад, архітектурно-етнографічний профіль реалізується в музеї народної архітектури та побуту НАН України, а історико-архітектурний відзначається Державним історико-архітектурним заповідником «Стародавній Київ» та історико-архітектурним ансамблем центру м. Львова. Ці музеї не тільки дозволяють

побачити красу архітектури та відчуття історії, але і вивчати етнографію та культурні традиції.

Однією з особливих категорій музеїв в класифікації є меморіальні музеї. Ці унікальні заклади фіксують життя та діяльність видатних представників різних сфер людської діяльності, таких як історії, культури, мистецтва, науки та техніки. Створені з метою збереження пам'яті про цих видатних особистостей чи подій в історії людства, меморіальні музеї не обмежуються конкретним профілем, але можуть входити в різні профільні групи. Такий музей може бути історико-меморіальним, літературно-меморіальним, педагогічно-меморіальним та іншим, залежно від характеру діяльності особи, яка вшановується, або події, що визначили світову історію.

Важливо відзначити, що меморіальні музеї є не лише місцем збереження артефактів та документів, але й осередком освіти та виховання. Вони служать платформою для вивчення життєвого шляху видатних особистостей, розкриваючи їхні досягнення та внесок у світову культуру. Такі музеї стають місцям, де відвідувачі можуть не лише побачити артефакти минулого, але і відчутти спрямованість великих подвигів та досягнень.

Загалом, музеї комплексного профілю визначаються своєрідністю та різноманіттю предметів, які вони висвітлюють. Ці установи стають ключовим елементом у збереженні та популяризації культурної спадщини, розширюючи розуміння відвідувачів про різноманітні аспекти світової спадщини. Музеї комплексного профілю виконують важливу роль у вихованні суспільства, надаючи можливість краще зрозуміти та оцінити різноманіття і багатство культурного досвіду.

Музеї, як унікальні культурні установи, відображають різноманітні аспекти природи, історії, мистецтва та культури. Одним із ключових аспектів класифікації музеїв є їхня функція документування, яка визначається способом здійснення цієї функції. Згідно з цією характеристикою, виділяють дві великі групи музеїв: колекційні та ансамблеві.

Колекційні музеї є представниками першої групи, яка визначається об'єктами збирання та музейного показу – музейними предметами, які об'єднуються в колекції. Ці музеї виконують функцію документування через комплектування та збереження фонду музейних предметів. Кожна колекція має свій профіль, який визначається складом музейних предметів та їхнім науковим значенням.

Друга група – ансамблеві музеї – має особливий підхід до функції документування. Вони використовують об'єкти музейного показу, які є пам'ятками архітектури з їх інтер'єрами і прилягаючим довкіллям. Ці музеї документують культурно-історичне та природне середовище певного історичного періоду, зберігаючи або відтворюючи його з усією аутентичністю.

Найпоширеніші форми ансамблевих музеїв включають музей просто неба, місто-музей, палац-музей, садиба-музей, будинок-музей, квартира-музей, майстерня-музей. Кожен з цих видів музеїв відтворює атмосферу конкретного часу та місця, розкриваючи велич і унікальність минулого.

Прикладами можуть слугувати Воронцовський, Масандрівський, Лівадійський палаци-музеї у Криму (зазначимо, що Крим є невід'ємною частиною України). Музеї просто неба, засновані на базі музеєфікованих нерухомих пам'яток, мають особливий статус музеїв-заповідників, оскільки вони втілюють в собі унікальні аспекти історії та культури.

Ще однією важливою характеристикою для класифікації музеїв є їхня форма власності. За цією ознакою музеї поділяються на державні та недержавні.

Державні музеї підпорядковані державі загалом або місцевим органам виконавчої влади та самоврядування. Фінансування може здійснюватись за рахунок державного та місцевих бюджетів, а також власних коштів підприємств, установ та організацій. Оперативне управління цими музеями зазвичай покладено на спеціалізовані відомства, такі як Міністерство культури України. Серед державних музеїв варто відзначити Національний науково-

природничий музей НАН України, який відіграє важливу роль у вивченні природної спадщини та популяризації наукових досягнень.

До недержавних музеїв належать приватні, громадські та музеї, що належать недержавним підприємствам, установам, організаціям. Фінансування таких музеїв зазвичай здійснюється фізичними або юридичними особами, що виявляють ініціативу їх створення.

Приватні музеї мають значний історичний контекст і в Україні розпочали свій розвиток ще до революційних подій. Наприклад, київський музей «Духовні скарби України» був споруджений на кошти видатного колекціонера і мецената Ігоря Понамарчука.

Громадські музеї, засновані за ініціативою громадських об'єднань, стали важливим елементом культурного життя. Наприклад, Музей однієї вулиці у Києві, заснований громадською організацією «Творче об'єднання «Майстер», є визначним прикладом такого підходу.

Музеї, як важливі культурні установи, розглядаються з різних точок зору, і одним із ключових критеріїв класифікації є основний напрямок їхньої діяльності. Згідно з цією ознакою, музеї поділяють на науково-освітні, науково-дослідні та навчальні.

Науково-освітні музеї визначаються головною функцією – освітньо-виховною. Вони спрямовані на широку аудиторію та акцентують увагу на створенні експозицій, виставок і культурно-освітніх заходів. Ці музеї відіграють важливу роль у популяризації знань, навчанні та вихованні громадськості. Прикладом є багато профільних музеїв, де наукова інформація поєднується із завданнями освіти.

Науково-дослідні музеї, як правило, мають відомчу належність і орієнтовані на задоволення наукових цілей. Ці музеї глибоко інтегровані в наукове середовище та використовують свої колекції для досліджень у відповідних галузях науки. Вони можуть виконувати важливу роль у вивченні і документуванні культурної, природної чи історичної спадщини.

Навчальні музеї оптимізують процес пізнання світу для учнів та студентів, діючи як навчальні лабораторії. Їхні музейні зібрання виступають як наочні посібники для навчального процесу. Ці музеї сприяють активному залученню студентів до навчального процесу, роблячи його цікавим та пізнавальним.

Важливо зазначити археологічний музей Київського національного університету як приклад навчального музею, який грає важливу роль у підготовці молодих спеціалістів та дослідженні історичних аспектів.

Ще однією важливою характеристикою для класифікації музеїв є їхні обсяги діяльності. Згідно з цією ознакою, музеї поділяють на загальнодержавні (національні), регіональні (обласні, автономних республік) та місцеві (міські, районні, сільські).

Загальнодержавні музеї мають вищу суспільну значущість та розповсюджують свій вплив на всю територію країни. Ті, які набули міжнародного визнання та стали провідними культурно-освітніми та науково-дослідними закладами, отримують статус національних. Прикладами є Національний заповідник «Софія Київська», Національний музей Тараса Шевченка, Національний музей «Чорнобиль», Національний музей-садиба М.І.Пирогова у Вінниці.

Регіональні музеї зазвичай обслуговують певну територіальну одиницю, таку як область, автономна республіка. Їх вплив не виходить за межі цих територій, але вони можуть мати велике значення для збереження та презентації місцевої культурної спадщини. Прикладами можуть бути обласні та автономні музеї.

Місцеві музеї, як правило, обслуговують конкретне місто, район або село. Вони можуть бути невеликими, але важливими для збереження і вивчення місцевої історії та традицій. Такі музеї можуть грати ключову роль у збереженні і популяризації місцевої культурної спадщини.

Іншою важливою характеристикою музеїв є їхня позиція в ієрархії, яка визначає їхні права і обов'язки. Згідно з цим критерієм, виділяють провідні, головні музеї і музеї-філії.

Провідні музеї виступають як організаційні центри науково-методичної роботи для музеїв свого профілю. Національний історичний музей може служити прикладом провідного музею, виконуючи важливі функції у розвитку та координації сфери культури.

Головні музеї мають під собою кілька музеїв і, як правило, виконують функції керівництва та координації. Прикладом може служити Волинський краєзнавчий музей, до складу якого входять різні філії, такі як Колодяжненський літературно-меморіальний музей Лесі Українки.

Музеї-філії є частиною головних музеїв і підпорядковані їм. Вони можуть включати окремі відділи, філії або експозиції, спеціалізовані на певних аспектах культурної спадщини.

Музейна сфера постійно розвивається, і нові принципи організації фондів і експозицій, форми діяльності та методи роботи з відвідувачами з'являються на горизонті. Це створює підстави для постійного перегляду та розширення класифікаційних критеріїв музеїв.

1.2. Роль музеїв у розвитку туризму в місті

У період після здобуття незалежності Україною велика увага приділялася відродженню та зміцненню національних традицій, культури та мистецтва. Спрямовані на цільовий розвиток, музейні заклади стали ключовими агентами у відновленні історичної пам'яті, культурної спадщини та духовності нації. Процес відродження відбувався на різних рівнях, включаючи відновлення втрачених історичних святинь, повернення православних храмів, які використовувались не за призначенням, Православній Церкві, а також створення нових музеїв, присвячених різним аспектам культури та історії України.

Одним із значущих напрямків стало відновлення релігійної культури через відкриття музеїв ікон та дзвонів. Музей ікон в Києві, Музей Волинської ікони в Луцьку та інші стали своєрідними центрами вивчення та просвітлення в галузі православної іконографії. Вони допомагають зберегти та передати наступним поколінням цінні зразки релігійного мистецтва, що відображають духовність українського народу.

Музеї дзвонів також стали необхідною складовою відродження національної культури. Їх завданням стало не лише зберігання старовинних дзвонів, але й вивчення та популяризація традицій костелів та церков, в яких ці дзвони використовувалися. Музейні експозиції стають майданчиками, де відбувається обмін знань та взаєморозуміння між поколіннями, сприяючи збереженню унікальної звукової спадщини.

Крім того, важливою ланкою в оновленні культурної та історичної пам'яті України є музеї, створені на місці колишніх музеїв атеїзму та історичних церковних цінностей. Замість матеріалістичного підходу, нові музеї ікон, дзвонів та інших релігійних артефактів вирішуються в контексті національного культурного спадку. Їхня робота спрямована на відновлення й підтримку національної ментальності, духовності та культурних цінностей.

Надзвичайно важливою ініціативою стали зусилля краєзнавчих музеїв, які докладають зусиль для збереження національної самобутності кожного регіону. Ці музеї вивчають особливості історичного одягу, традиційних ремесел, національних пісень та музичних інструментів. Вони відіграють ключову роль у відродженні та розвитку різноманітних мистецтв, таких як ковальське, гончарне, декоративно-прикладне мистецтво та інші народні художні промисли. Музеї, які присвячені окремим етнічним групам, таким як музей «Лемківська садиба» чи музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття, стають своєрідними центрами просвітлення і вивчення культурної спадщини конкретного народу.

У процесі відродження історичної пам'яті виникла і потреба в створенні музеїв, присвячених видатним постатям української історії та культури,

діяльність яких була раніше замовчуваною або забороненою під час радянської епохи. Музеї, присвячені Михайлу Грушевському, Олексі Довбушу та іншим видатним постатям, дозволяють відновити образи минулих часів та переглянути їхні досягнення без ідеологічних обмежень.

Не менш важливою є ініціатива створення музеїв, які висвітлюють трагічні сторінки сучасної історії. Музей Чорнобилю, Музей генерал-хорунжого УПА Романа Шухевича, Музей «Молотківська трагедія» – це лише кілька прикладів. Ці музеї слугують не лише пам'ятниками минулим подіям, але і освітніми платформами, що розкривають трагічні сторінки історії для глибшого розуміння подій та їхніх наслідків. Варто відзначити, що із розвитком технологій з'явилася нова реальність для музейного життя – віртуальні музеї. Вони надають можливість відвідувати музеї не лише фізично, а й через Інтернет. Такі віртуальні простори, як онлайн версії реально існуючих музеїв чи зовсім віртуальні музеї, стають доступними для глядачів у будь-якому місці світу. Це інноваційний спосіб розширення публіки та збереження культурної спадщини, забезпечуючи доступ до мистецтва та історії для людей усіх куточків світу.

Усі ці тенденції створюють новий ландшафт музейної сфери в Україні. Вони відображають не лише стрімке відновлення культурних та історичних цінностей після періоду тотального контролю, але і прагнення нації зберегти, розвивати та передавати свою спадщину майбутнім поколінням. Музеї стають не тільки хранителями минулого, а й активними учасниками у формуванні культурного обличчя сучасної України, сприяючи національному єднанню та гордості за власну ідентичність.

Україна, яка відстояла свою незалежність, активно впроваджує стратегії відродження та зміцнення національної ідентичності через музейну сферу. Однак не всі сторінки української історії та видатні особистості знайшли відображення у музейних фондах та експозиціях.

Серед невідзначених аспектів історії – визвольні змагання українського народу, внесок видатних учених та творчих особистостей, що стали визнаними

світовими авторитетами у своїх галузях. Також, деякі регіони, особливо багаті історичними подіями, мають значні невикористані потенціали у розвитку музейної діяльності та туризму. Серед видатних постатей, які заслуговують на музейне визнання, можна відзначити академіка Володимира Вернадського – видатного вченого та громадського діяча, чи Теодора Добржанського – Нобелівського лауреата з хімії, який значно вплинув на розвиток генетики. Крім того, важливо визнати внесок Сержа Лифаря, видатного танцівника і хореографа, який прославив українське мистецтво у світі. Однак, на жаль, на сьогодні дня музеї такого рівня, які б відображали їхнє життя та досягнення, в Україні відсутні.

За своїм розвитком музейна сфера України пройшла кілька ключових періодів. Початковий період, визначений як 1991-1995 роки, був періодом інтенсивного розвитку після проголошення незалежності. У цей час суспільство переживало процес демократизації, визволяючись від ідеологічних обмежень. Громадське бажання самоідентифікації та самовизначення знайшло вираження в створенні численних музейних установ. Навіть при системній кризі та обмеженості фінансових ресурсів, ініціативи громадян призвели до створення великої кількості музеїв як вияву національного духу, довго часу пригнічуваного.

Перший п'ятирічний період незалежності визначився зростанням кількості музеїв на 100 одиниць, що свідчило про великий попит на вираження історичних та культурних цінностей. Особливо активно цей процес протікав у східних та центральних областях, які зазнавали значного ідеологічного тиску у минулому. Регіони, такі як Запорізька, Донецька, Луганська, Черкаська, Кіровоградська та Вінницька, відзначилися високою активністю в створенні музеїв як спроби відновлення національної самосвідомості.

Другий період, охоплюючий роки 2006-2011, відзначався активною державною політикою у сфері музейного будівництва. Президент Віктор Ющенко вніс великий внесок у розвиток цієї сфери, призначаючи бюджетні ресурси для створення нових музеїв. За цей період кількість музейних установ

зросла більше, ніж на 100 одиниць. Великі бюджетні надходження сприяли зокрема розвитку музейних закладів у регіонах, таких як Крим, Дніпропетровська, Харківська, Житомирська, Хмельницька, Львівська та Тернопільська області, а також в місті Київ.

Протягом періоду з 2012 по 2020 роки спостерігалось нещодавнє, невелике зростання кількості музейних установ. Однак це обумовлено військовими подіями в Луганській та Донецькій областях, а також анексією Криму, що ускладнило можливість ведення обліку та розвитку музеїв на непідконтрольних територіях. Умови війни не лише призвели до зменшення фінансових можливостей, але й створили труднощі для ведення належного обліку музейної діяльності в зоні конфлікту.

У світлі останніх подій, важливою стає активізація музейної діяльності як частини стратегії розвитку туризму та підтримки культурного відродження України. Крім того, пошук інноваційних шляхів для привертання уваги до історичних та культурних цінностей стає актуальним завданням на сучасному етапі розвитку країни. Музеї не лише є хранителями минулого, але й активною частиною сучасного культурного обличчя, сприяючи єднанню та гордості за власну ідентичність.

За роки незалежності України мережа музеїв у нашій державі суттєво зросла. Загалом їх кількість збільшилася майже втричі порівняно з радянськими часами. Найбільші темпи зростання спостерігалися у західних та центральних областях, де за часів тоталітарного режиму музеїв було небагато. Йдеться про Тернопільську, Волинську, Житомирську, Кіровоградську та Хмельницьку області. Саме тут у роки становлення української державності відбувався потужний сплеск національної самосвідомості, що й сприяло активному створенню нових музеїв.

Зараз в Україні налічується близько 5000 музеїв різного профілю. Найбільше серед них історичних – 35% від загальної кількості. Друге місце посідають комплексні музеї – 34%. Далі йдуть мистецькі та художні – 14%,

літературні – 10% і природничі та галузеві – 7% від загальної кількості музейних закладів в Україні.

Окремо варто відзначити національні заповідники, створені на базі унікальних архітектурних та історичних пам'яток. До Державного реєстру нерухомих пам'яток України внесені такі об'єкти, як Софійський собор у Києві, Києво-Печерська лавра, фортеця в Кам'янці-Подільському та Хотинська фортеця. На їх основі було створено відповідні національні заповідники.

Розпочну з найдавнішого – Національного заповідника «Софія Київська». Він був заснований у 1965 році з метою охорони та вивчення пам'ятки архітектури XI століття – Софійського собору. Ця унікальна споруда була збудована за часів правління великого київського князя Ярослава Мудрого та присвячена Софії – Премудрості Божій. Саме тому собор і отримав свою назву.

Протягом століть Софійський собор не раз рятував Київ від руйнувань, адже завдяки його міцним стінам жителі ховалися під час нападів та облог. Крім того, саме тут зберігалися цінності та документи міста. Неодноразово храм зазнавав руйнувань, але щоразу його відновлювали. За радянських часів у стінах Софійського собору також розміщувався музей. Сьогодні на його базі працює Національний заповідник «Софія Київська», де можна оглянути безцінні мозаїки та фрески храму, а також експозицію музею давньоруського мистецтва.

Ще один відомий київський заповідник – Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник – був створений у 1991 році. Він об'єднав цілий комплекс історичних пам'яток та музеїв, розташованих на території Києво-Печерської лаври. Цей чернечий монастир був заснований ще в XI столітті з благословення князя Ярослава Мудрого. Спочатку ченці поселилися в печерах над Дніпром, звідки й пішла назва лаври. З часом тут було збудовано низку храмів, будівель та споруд, що й стали основою для створення заповідника.

На території Києво-Печерської лаври розташовані такі відомі собори, як Успенський та Троїцький. Крім релігійних споруд тут знаходиться багато

будівель XVII–XVIII століть, зокрема Велика Лаврська дзвіниця та Брама Трьох Святителів. Окремо варто відзначити печерний комплекс з підземними ходами та численними похованнями ченців. Серед них особливе місце посідає Ближні та Дальні печери з нетлінними мощами святих. Поряд із культовими спорудами на території лаври діє ціла низка музеїв, де зберігаються безцінні ікони, рукописи, старовинний одяг та інші експонати, пов'язані з історією монастиря. Отож заповідник об'єднує як сам комплекс Києво-Печерської лаври, так і музеї при ньому. Це справді унікальний історико-культурний об'єкт, якому немає рівних в Україні.

Ще один відомий національний заповідник – «Кам'янець» – розташований у західній частині нашої країни, в Кам'янці-Подільському. Він був створений у 1991 році також на базі комплексу історико-архітектурних пам'яток та музеїв Кам'янця-Подільського. Назва цього міста зазвичай асоціюється передусім з фортецею, історія якої налічує понад 700 років. Цю унікальну оборонну споруду було збудовано за часів правління литовського князя Вітовта для захисту південних рубежів Великого князівства Литовського від нападів татар. Згодом фортеця витримала не одну облогу і навіть стала резиденцією останнього короля Польщі Станіслава Августа Понятовського. Зараз цей міцний замок з численними баштами та бастіонами, висіченими у скелі, став візитівкою міста та окрасою заповідника «Кам'янець».

Крім фортеці, місто може похвалитися багатьма цікавими архітектурними пам'ятками, зокрема турецькими лазнями, костьолами, житловими будинками та палацами. Однак головною окрасою Кам'янця-Подільського є Руський міст та його численні башти й брами. Ця унікальна споруда перекинута понад річкою Смотрич і з'єднує укріплення Старого та Нового замку. Міст побудований із каменю без жодного цвяха чи іншого кріплення. А його крутизна, висота та довжина вражають. Ще однією унікальною пам'яткою Кам'янця є церква Святого Миколая і Параскеви, вибудована у скельному гроті. Вона й досі є діючим храмом. Отож, старовинні фортифікаційні, цивільні

та релігійні споруди утворюють неповторний архітектурний ансамбль Кам'янця-Подільського, що й лежить в основі національного заповідника.

Крім того, на його території функціонує музей, де можна ознайомитися з історією фортеці та міста. Тут зберігаються старовинні речі побуту та унікальні археологічні артефакти з розкопок Кам'янця-Подільського. Отож, заповідник «Кам'янець» поєднує і унікальні пам'ятки архітектури, і музейну експозицію.

Також варто згадати Державний історико-архітектурний заповідник «Хотинська фортеця». Він створений на базі відомої на всю Європу фортеці в місті Хотин. Її історія налічує понад п'ять століть. Фортецю було закладено в XIV столітті за часів Галицько-Волинського князівства. Але найвидатніші її укріплення були збудовані за часів володарювання тут Османської імперії. Фортеця має складну багаторівневу систему оборони з потужними мурами, бастіонами, підземними ходами та ровами. За час свого існування ця фортифікаційна споруда витримала понад 40 облог, але жодному з ворогів так і не вдалося її здобути. За роки незалежності України в Хотинській фортеці провели низку реставраційних робіт, під час яких привели до ладу фортифікації, відремонтували зали, запустили освітлення на території та відкрили музейну експозицію й виставку. Тож фортеця знову відкрилася для відвідувачів у всій своїй красі та величі. Безліч туристів приїжджає сюди, щоб оглянути пам'ятку архітектури та ознайомитися з її багатовіковою історією, відвідавши музей.

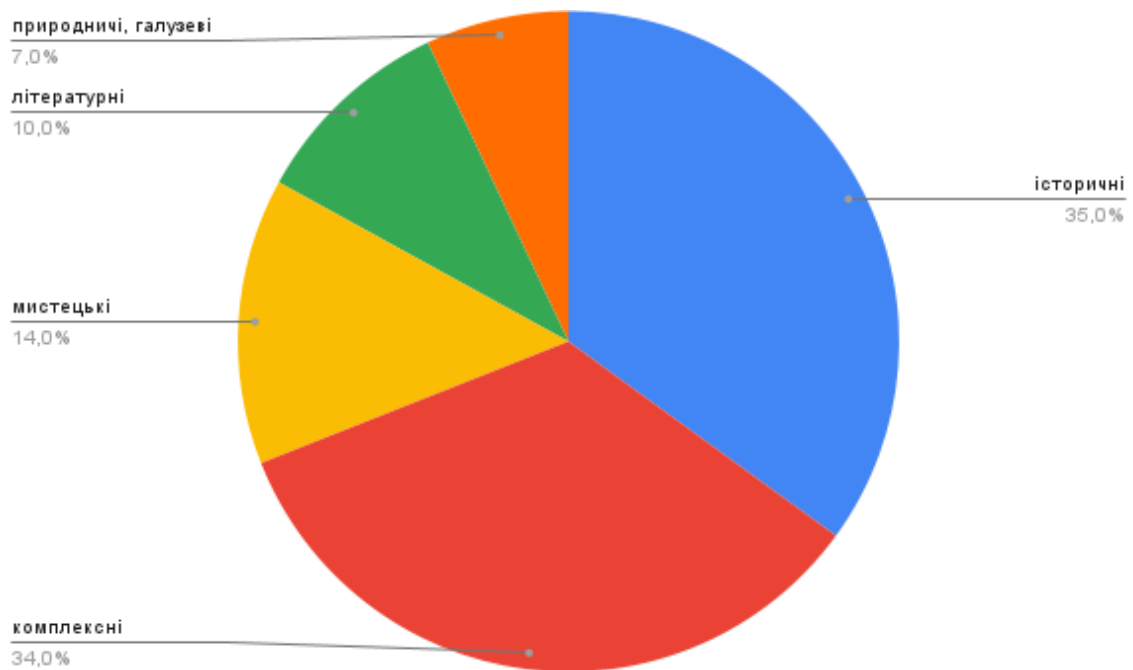

Рис.1.2. Структура мережі музейних закладів в Україні
[складено автором]

Історично в Україні найбільше поширені музеї історичного та комплексного профілів. Разом вони становлять майже 70% від загальної кількості музейних закладів. Перші історичні музеї почали з'являтися на наших теренах ще за часів Російської імперії. А от музеї комплексного типу, зокрема краєзнавчі, набули поширення вже в 20-30-х роках минулого століття, за радянських часів.

Також помітне місце в структурі музейної справи України займають літературні та мистецькі музеї. Разом на них припадає 24% від загальної кількості. Здебільшого мистецькі музеї розташовані у великих містах, а от меморіальні присвячені видатним діячам культури - майже по всій країні. В основі експозицій таких музеїв лежать особисті речі поетів, письменників, художників, композиторів та інших митців, які народилися чи творили в Україні.

Натомість музеї природничого та галузевого спрямування становлять лише 7% від загальної кількості в країні. За радянських часів їхньому

створенню не надавалося належної уваги. А в роки незалежності головний акцент робився на відновленні історико-культурної спадщини. Втім, в Україні є чимало унікальних природних об'єктів, які варто було б музеєфікувати та відобразити в експозиціях. Що стосується галузевих музеїв, то вони здебільшого утворювалися в індустріальних регіонах на базі підприємств чи виставок досягнень народного господарства за радянських часів. Така практика набула поширення в багатьох країнах Європи та США, тож варта підтримки й розвитку.

Регіони України суттєво відрізняються за кількістю музеїв через нерівномірність розселення, відмінності в історичному розвитку, економічних можливостях тощо. Після Києва найбільше музеїв розташовано в східних (Полтавська, Харківська), центральних (Черкаська, Кіровоградська), західних (Тернопільська, Львівська) та північних (Чернігівська, Київська) областях України. Натомість на півдні країни - в Одеській, Миколаївській, Херсонській областях та Чернівецькій області - музейна мережа розвинена набагато слабше.

Отже, в розміщенні музеїв України помітні диспропорції як у кількісному, так і в профільному аспектах. Адже в багатьох областях переважають музеї певного типу. Головним показником роботи музею є кількість його відвідувань за рік. Найвища відвідуваність спостерігається в містах та регіонах з найбільшою кількістю музейних закладів, зокрема в Києві, Чернігівській, Львівській, Черкаській, Полтавській та Тернопільській областях. І навпаки - найнижчі показники в областях із невеликою кількістю музеїв та їх нерівномірним територіальним розподілом. Йдеться про Волинську, Рівненську, Житомирську, Київську, Сумську, Одеську, Миколаївську та Херсонську області. Така ситуація негативно позначається на формуванні національної свідомості громадян та усвідомленні ними спільної історії з іншими регіонами.

Для вивчення ролі музеїв у житті українців було проведено соціологічне опитування серед населення. Дослідження складалося з двох етапів. Спочатку було розроблено анкету та сформовано вибірку респондентів для опитування.

Далі здійснювався власне збір даних методом анкетування. Після цього отримана інформація підлягала комп'ютерній обробці, формувалася у зручний для аналізу вигляд та готувалася доповідь за результатами. У процесі опитування також фіксувалися випадки відмов респондентів від участі в анкетуванні. Зібрані дані допоможуть музеям краще зрозуміти потреби відвідувачів та спланувати свою подальшу діяльність з їх урахуванням.

А саме, результати дослідження виявили ставлення українців до музеїв, частоту їх відвідування, улюблені типи музеїв, бажані зміни в їх роботі тощо. Зокрема, виокремилися такі категорії громадян: ті, хто регулярно відвідують музеї (переважно молодь та люди середнього віку з вищою освітою), ті, хто бувають у музеях зрідка (здебільшого літні люди та малозабезпечені верстви) і ті, хто взагалі ніколи не були в музеях (частіше за все сільські мешканці).

Опитування показало, що більшість українців позитивно ставляться до музеїв і розглядають їх як можливість доторкнутися до історії та культури. Втім чимало респондентів скаржилися на недостатню кількість сучасних інтерактивних елементів в експозиціях, високу вартість квитків і слабку поінформованість про події в музеях. Багато опитаних також зазначили, що хотіли б частіше відвідувати музеї, якби були цікаві тимчасові виставки, інтерактивні заходи, знижки для різних категорій відвідувачів тощо. Результати дослідження стануть у пригоді музеям для удосконалення своєї роботи та залучення більшої кількості відвідувачів.

Отже, результати проведеного дослідження свідчать про необхідність вжиття органами влади низки заходів для підтримки розвитку музейної справи в Україні.

Зокрема, Міжнародна рада музеїв (ICOM) разом з Міністерством культури та інформаційної політики України опублікували так званий Червоний список об'єктів культурної спадщини, які перебувають під загрозою. Про наміри створити такий список було оголошено ще 28 червня минулого року на тлі початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну.

З того часу над укладанням Червоного списку працювали експерти 11 українських музеїв спільно з відділом охорони спадщини Міжнародної ради музеїв. До опублікованого списку увійшли 53 типи об'єктів культурної спадщини, що належать до 7 категорій: археологічні артефакти, книги та рукописи, нумізматики, твори народного, релігійного, прикладного та образотворчого мистецтва.

Усі ці культурні цінності внаслідок війни опинилися під загрозою розкрадання, незаконного вивезення за межі країни та знищення. Тому Червоний список має на меті звернути увагу громадськості на небезпеку, в якій знаходиться культурна спадщина України через дії Росії, а також сприяти захисту та збереженню зазначених об'єктів як частини світової спадщини.

1.3. Методологічні засади дослідження

Музеї є невід'ємною частиною культурного спадку суспільства, а їх ефективне використання в туристично-екскурсійній роботі потребує обґрунтованих методологічних підходів. У цьому розділі розглянемо ключові методологічні засади дослідження музеїв та розкриємо їхнє використання в організації екскурсій.

Філософські засади. Філософський підхід до вивчення музеїв полягає в розгляді їх, як важливого інструменту для збереження та передачі культурної спадщини. Засади герменевтики дозволяють розуміти взаємодію музейних об'єктів із відвідувачами, а також сприяють вирішенню питань інтерпретації та комунікації.

Соціокультурний підхід. Соціокультурний аналіз музейного простору дозволяє врахувати роль музеїв у формуванні та утриманні культурної ідентичності суспільства. Цей підхід дозволяє вивчати вплив музеїв на формування громадянської свідомості та культурної освіти відвідувачів.

Педагогічний аспект. Методологічний підхід, спрямований на вивчення музеїв, пов'язаний з педагогічними аспектами використання музейного

простору в навчальному процесі. Розробка програм для шкільних та університетських екскурсій, орієнтованих на вивчення конкретних тем або періодів історії, вимагає належної методичної підтримки.

Технологічні Інновації. Розгляд музеїв з позиції технологічних інновацій відкриває нові можливості для покращення якості екскурсій та вивчення музейних експонатів. Використання віртуальної реальності, аудіогідів, мобільних додатків розширює можливості інтерактивного отримання інформації та підвищує зацікавленість відвідувачів.

Культурна естетика. Методологічний аналіз музеїв пов'язаний із вивченням культурної естетики визначає способи представлення та взаємодії з відвідувачами. Розуміння культурної естетики музею важливо для розробки ефективних експозицій та екскурсійних маршрутів.

Взаємодія з музейними спільнотами. Методологічний підхід, що акцентує взаємодію музеїв із місцевими спільнотами, дозволяє враховувати інтереси та потреби регіональних груп у формуванні музейної політики та організації екскурсійних подій.

Екологічний аспект. Методологічний аналіз в контексті музеїв може включати екологічний аспект, зокрема вивчення впливу експозицій та екскурсійної діяльності на навколишнє середовище. Розробка екологічної стратегії для музейних закладів може сприяти сталому розвитку та збереженню природних ресурсів.

Економічний підхід. Методологічний підхід до дослідження музеїв включає також економічний аспект, спрямований на вивчення фінансового забезпечення та ефективного використання ресурсів музейних закладів. Розробка стратегій фінансового забезпечення та залучення спонсорів є важливою для забезпечення сталого функціонування музеїв.

Соціальна відповідальність. Соціальний аспект методології дослідження музеїв зазначає важливість соціальної відповідальності музейних закладів перед громадськістю. Вивчення взаємодії музеїв із соціальними групами та

розробка програм інклюзивного доступу є необхідним етапом розвитку музейної сфери.

Критичний аналіз. Важливим елементом методології є критичний аналіз музейних підходів та стратегій. Дослідження музеїв повинне включати оцінку ефективності експозицій, популярність екскурсій та вплив на відвідувачів для подальшого вдосконалення музейної діяльності.

Виникнення та зародження музейної справи в історії України має глибокі корені, які сягають часів Київської Русі. В цей період формувалася та починала активно розвиватися традиція зберігання та вивчення старожитностей, образотворчого мистецтва та інших цінних предметів. Київська Русь служила не лише центром політичної та економічної активності, а й втіленням культурної спадщини, яку стали зберігати та досліджувати її елітні представники.

Заможна еліта, що включала князів, бояр, військових та духовенство, розпочала колекціонувати різноманітні цінності – старовинні артефакти, ювелірні вироби, образотворче мистецтво тощо. Це стало першими проявами музейної справи, де цінності знаходили своє місце в колекціях та витворювали культурне надбання. Такі колекції не обмежувалися тільки князями; багаті бояри, воїни та духовенство також створювали власні збірки.

Центрами культури та освіти тогочасної Київської Русі були храми, які функціонували не лише як релігійні об'єкти, а й як сховища та музеї. Вони слугували місцем для зберігання різних цінностей, включаючи ікони, документи, обрядовий посуд. Києво-Печерська Лавра та Софія Київська, а також інші церковні та освітні установи в Чернігові, Острозі, Луцьку, Львові, Шумську, Галичі та Іскоростені стали основою для різноманітних скарбів, які включали в себе відому бібліотеку імені Ярослава Мудрого. На жаль, багато з цих скарбів не збереглося до наших днів.

З кожним століттям колекціонування відіграло все більш вирішальну роль у розвитку музейної індустрії. Стало звичаєм зберігати та експонувати цінні артефакти в конкретних місцях, які слугували свідченням історичного

розвитку суспільства. Це також дозволило сучасникам краще розуміти своє минуле та власну культурну спадщину. У цей період музеї формувалися в тому числі і на території, що зараз входить до складу України, але більшість із них потрапили до приватних колекцій польсько-литовської держави.

На початку XV століття стали з'являтися прототипи сучасних музеїв, які вже не обмежувалися лише храмами чи особистими колекціями. Заможні люди стали виділяти спеціальні приміщення для зберігання та експонування своїх реліквій, що стало початком музейних починань.

На заході України, особливо в Львові, великою роллю у розвитку музейної справи відіграла інтенсивна діяльність передових учених, наукових та мистецьких товариств та ентузіастів. В 1807 році в Харкові завдяки клопотанню В. Н. Каразіна було відкрито ряд музеїв при Харківському університеті, таких як Археологічний, Зоологічний, Мінералогічний та Музей образотворчих мистецтв.

Інтенсивний розвиток музейної справи в Україні припав на XIX - початок XX століття. Загальне економічне та культурне піднесення країни після реформ стимулювало відкриття ряду історичних, природничих та художніх музеїв. У Львові у 1874 році був заснований Музей художньої промисловості, а в 1895 році - Музей етнографії. Обидва музеї відіграли ключову роль у документуванні, збереженні та популяризації народної та художньої культури.

Наприкінці XIX - на початку XX століття кількість музеїв в Галичині значно зростає. У Львові в 1904 році був відкритий Археологічний музей «Народний дім», а при Науковому товаристві імені Шевченка - Музей старожитностей. У 1912 році створений Тернопільський краєзнавчий музей. Цей період також відзначився відкриттям ряду музеїв у Києві, Харкові, Одесі та інших містах.

Музеї ставали не лише сховищами артефактів, але й осередками культурного надбання та освіти. У 1907 році в Львові відкрито міську картинну галерею, яка з часом стала Національною галереєю міста Львова. За підтримки видатних постатей того часу, таких як І. Франко, Л. Українка та інших, вона

стала домом для великих колекцій народного мистецтва, українських килимів, рушників та інших цінностей.

Таким чином, історія розвитку музейної справи в Україні відзначена глибокими коренями, що сягають періоду Київської Русі, і зазнала інтенсивного розвитку у XIX - на початку XX століття. Музеї стали не лише зберігачами культурної спадщини, але й центрами освіти та популяризації важливих аспектів історії та мистецтва.

У другій половині XIX – на початку XX століття в історії України розцвітала музейна справа, яка охоплювала різні аспекти культурної та природничої спадщини. Цей період відзначався створенням різноманітних музеїв, включаючи природознавчі, історико-культурні, мистецькі, а також літературно-меморіальні заклади.

Важливою частиною музейної діяльності стала увага до природознавчих музеїв, що підкреслювало інтерес до природи та її різноманітності. Протягом 1872 року був заснований Палеонтологічний музей Одеського університету. Цей музей об'єднав палеонтологічні матеріали, виявлені в Бессарабії та на території Одеського повіту, такі як викопні молюски та ссавці. Його статус як одного з найбільших природничих музеїв країни свідчить про зростаючий інтерес до наукового вивчення природи.

Ще одним прикладом розвитку природознавчих музеїв є Таврійський природничо-науковий музей у Сімферополі, заснований у 1899 році. Він зібрав унікальні зоологічні та ботанічні колекції, налічуючи більше 100 тисяч предметів. Це свідчило про зростаючий інтерес до природи та бажання розуміти її різноманіття та еволюцію.

В цей період історико-культурні музеї також зазнавали значного розвитку. Важливу роль в цьому відігравали Харківський і Львівський історичні музеї, що були піонерами у впровадженні освітніх та наукових ініціатив. Вони не лише зберігали та експонували історичні артефакти, але й створювали умови для проведення екскурсій та наукових досліджень.

Історичний музей ім. Т. Г. Шевченка виявив історичні пам'ятки різних епох, включаючи палеоліт, неоліт, добу бронзи та Київську Русь.

Літературно-меморіальні музеї також стали важливим аспектом культурної сцени. Заснування музеїв-заповідників на могилах видатних постатей, таких як Т. Г. Шевченко в Каневі, М. В. Гоголя в селі Великі Сорочинці та В. Г. Короленка в Полтаві, свідчить про прагнення зберегти та вшанувати спадщину великих українських письменників та громадських діячів.

За 1917-1991 роки Україна пережила період важких випробувань, пов'язаних із громадянською війною, розрухами та голодом. Більшість музеїв та приватних колекцій стали об'єктами грабежу та знищення. Унікальні експонати були втрачені через неналежні умови зберігання. Частина цінних артефактів була вивезена за кордон емігрантами та розміщена в приватних колекціях або музеях за межами країни.

Після закінчення Другої світової війни розпочалася відбудова зруйнованих музеїв та повернення експозицій, які були евакуйовані. Музеї вели важливу роль у збиранні нових матеріалів та відновленні своїх фондів. Також виникли нові музеї, присвячені Другій світовій війні, зокрема Музей історії Корсунь-Шевченківської битви у 1945 році.

В повоєнні роки стали періодом створення нових краєзнавчих, історичних, художніх та літературно-меморіальних музеїв. Цей час також позначився народними музеями, що виникли із загальнодержавної ініціативи трудящих та функціонували на громадських засадах. Згідно з різноманітністю їхніх профілів, ці установи розкривали широкий спектр культурних аспектів суспільства.

Проте у 70-80-ті роки ХХ століття музеї України опинилися під впливом ідеологічного втручання. Фактично, їх функції стали підпорядковуватися потребам совітського суспільства, а музеї перетворилися на «кузні нових кадрів» для реалізації ідеології. Вплив ідеології на музейну справу виявився віддзеркаленням її у розміщенні експозицій та інтерпретації історичних подій.

Таким чином, музеї періоду зберігались в стані пасивного ідеологічного слугування, втрачаючи свою автономію та мистецький характер.

У цілому, історія розвитку музейної справи в Україні відзначена багатоманітністю та різноманітністю. Починаючи з природознавчих закладів і закінчуючи літературно-меморіальними музеями, кожен з них вніс свій внесок у збереження та розуміння культурної спадщини. Незважаючи на випробування часу, зокрема громадянську війну та Другу світову війну, музеї України виявили стійкість та важливість у збереженні історії та культурної спадщини нації.

РОЗДІЛ II. КИЄВО-ПОДІЛ ТА ЙОГО ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

2.1 Києво-Поділ, як одна із найдавніших частин м. Києва

Києво-Поділ - це не просто історичний район Києва, а справжнє віддзеркалення його давнини. Розташований на лівому березі Дніпра, цей район вважається однією з найдавніших частин столиці України. Своєрідна суміш старовинних архітектурних пам'яток і сучасної інфраструктури робить Києво-Поділ привабливим для туристів з усього світу. Історія Києва нерозривно пов'язана з Києво-Поділом, який існував ще в IX ст. Саме тут, на березі Дніпра, формувалися перші поселення, що стали початком столичної історії. Києво-Поділ служив ремісничим, торговельним і культурним центром, де зустрічалися різні культури та торговельні шляхи.

Києво-Поділ має неперевершений туристичний потенціал завдяки своїм унікальним пам'яткам та атмосфері старовинного міста. Загалом однією з головних архітектурних перлин Києва вважається костел Св. Миколая, який датується XV ст. і представляє собою витончений зразок готичної архітектури. Не менш вражаючим туристичним об'єктом є Києво-Печерська Лавра, яка є частиною світової спадщини ЮНЕСКО. Серцем Лаври є печери, в яких зберігаються священні мощі святого Антонія та інших визначних постатей. Спостерігати за золотавими куполами Лаври, освітленими сонцем на фоні синього неба, — це незабутнє переживання для будь-якого туриста.

Щодо Києво-Подолу, то спеціальної уваги заслуговує вул. Андріївський узвіз, який веде з Верхнього міста прямо на серце Подолу - Контрактову площу та славиться своєю унікальною архітектурою і ремісничими майстернями. Він насправді просякнутий духом минулого, де можна відчутти колорит київського мистецтва та народні традиції.

Крім великої кількості історичних пам'яток, зокрема православних церков у стилі українського бароко (Покровська, Притисько-Микільська, Набережно-Микільська, Богородиці Пирогощі), Києво-Поділ активно розвиває

інфраструктуру гостинності. Район заповнений кафе, ресторанами, магазинами мистецтва та галереями, що надає йому сучасний шарм. Тут традиція і сучасність переплітаються, створюючи унікальну атмосферу, яка привертає туристів з усього світу.

Після нещодавньої реконструкції Києво-Подолу, Контрактової та Поштової площ тут відбуваються багато цікавих подій для місцевих мешканців та туристів та далі розвивається туристична інфраструктура (наприклад, побудований Велосипедно-пішохідний міст). Подальше збереження і вдосконалення цього унікального історико-архітектурного «обличчя» Подолу є важливим завданням для місцевих влад та громади району. Києво-Поділ і далі має приваблювати туристів духом історії та відкривати перед ними непересічні сторінки української культури і архітектури.

2.2. Києво-Поділ, як середньовічна некоронована столиця гетьманської України

Поділ, як частина древнього Києва, відігравав важливу роль в історії України та її столиці Києва, особливо за Середньовіччя (XV-XVIII ст.). Це та епоха, коли Поділ став некоронованою столицею гетьманської України, здатною вразити світ своєю величчю та культурно-архітектурною спадщиною. У Середньовіччі Києво-Поділ був не лише адміністративним, торговим і культурним центром Києва, але і центром владарюючої еліти. Гетьмани, визнані козацькі ватажки, обирали Поділ для своєї резиденції, надаючи району статусу некоронованої столиці (оскільки за часів Гетьманщини Україна постійної столиці не мала, її функції виконувало те полкове місто, звідки був гетьман – Чигирин, Батурин, Глухів тощо). Але при цьому Києво-Поділ залишався найбільшим сакральним, адміністративним, ремісничим, торгівельним, культурним, освітньо-науковим центром України.

Важливим складником середньовічного Подолу було будівництво капітальних міських споруд – церков та монастирів, шкіл та колегіумів (Києво-

Могилянська академія), контрактно-ярмаркових осередків, міського суду тощо, які призначалися для управління містом, яке отримало на той час Магдебурзьке право. Гетьманська адміністрація до управління містом не втручалася і навпаки, всіляко йому допомагала, наприклад, гетьмани фінансували спорудження церков, оборонних споруд, освітніх установ (Києво-Могилянської академії) та «стипендії» студентам. Кам'яні церкви, резиденції заможних містян, торговельні осередки стали не тільки свідками історії, але й основою для подальшого розвитку Києво-Подолу. В результаті Поділ став не тільки адміністративним, але й культурно-сакральним центром. Різноманітні культурні заходи, розкішні виставки та ярмарки, мистецькі виступи видатних діячів (наприклад, Шопена) зробили Києво-Поділ пунктом притягання для талановитих особистостей та шанувальників мистецтва. Віддзеркалення цієї епохи можна побачити в збережених історико-архітектурних пам'ятках, котрі збереглися в районі Контрактової площі.

Середньовічний Поділ визначався не лише господарським та політико-адміністративним впливом, але й духом творчості та розваг. Тут відзначалися християнські та міські свята, контрактів ярмарки, базари та інші заходи, які приваблювали як українців з усіх кінців України, так і іноземців.

Засновані та підтримувані українськими гетьманами школи, колегіуми, академії та інші культурно-освітні центри стали осередками знань і вдосконалення. Розвиток освіти і науки відбувався паралельно з політичним та адміністративним розвитком, роблячи Києво-Поділ важливим інтелектуальним центром епохи Українського бароко у XVII, XVIII та, навіть, на початку XIX ст.

2.3. Києво-Поділ, як осередок української сакральної архітектури в стилі українського бароко

На Андріївській горі в історичному серці Києва, яке сповито багатовіковою таємницею і красою, уособлена величність архітектурного

шедевр - Андріївська церква. Це витвір мистецтва, яке вирізняється своєю рідністю та розкішшю, і водночас є свідком багатосторонніх подій і легенд, які вкривають його як завісою таємниці.

Закладена у 1744 році, Андріївська церква народжена на хвилі імператорського візиту - приїзду імператриці Єлизавети I до столиці. Її зведення тривало від 1749 до 1754 року та втілено за проектом видатного архітектора Франческо Бартоломео Растреллі. Цей шедевр бароко, а скоріше рококо, єдиний в Україні залишок творчості Растреллі, вражає своєю масштабністю та вишуканістю.

Висота церкви сягає 60 метрів, а її форма нагадує хрест, зіставлений з п'ятьма головами. Декоративні вежі на кутах храму виконані масивними стовпами, які виступають у ролі своєрідних контрфорсів. Зовнішній вигляд прикрашають контрфорси, оформлені пілястрами та обтягнуті колонами з капітелями корінфського ордену. Круті чавунні сходи з ведуть до церкви з боку вулиці, додаючи образу величі та вагомості.

Щоб підтримати всю масу церкви, служить двоповерховий будинок-стилобат, який має вісім кімнат на кожному поверсі і виконує функцію фундаменту храму. Тераса з балюстрадаю навколо церкви створює захоплюючий краєвид на Поділ і ріку Дніпро.

Внутрішнє оздоблення церкви, спроектоване Растреллі, витончене та вишукане, нахилиється до стилю рококо. Українські різьбярі М. Чвітка та Я. Шевлицький втілили його у життя, прикрашаючи іконостас різьбленим позолоченим орнаментом, скульптурою та живописом. Виконані в 1754–1761 роках О. П. Антропов та І. Я. Вишняков праці надали церкві неповторний вигляд.

Легенда, що оточує Андріївську церкву, додає їй таємничості. Розповідається, що колись тут, де тепер тече Дніпро, було море. При приході святого Андрія із хрестом на гору, що носить його ім'я, море зникло. Проте, залишилася частина його, сховавшись під горою. При будівництві церкви під престолом виявилася криниця, символізуючи збережену частину моря.

Андріївська церква, позбавлена дзвонів, має свою унікальну легенду, яка стверджує, що при першому ж ударі дзвона вода мала вирушити і затопити не лише Київ, але і усе Лівобережжя.

Окрім церкви, Київ славиться ще однією цікавою архітектурною пам'яткою - Замок Річарда Левове Серце. Побудований в 1902-1904 роках за проектом архітектора А. Краусса на замовлення Дмитра Орлова, замок вражає своєю неоготичною архітектурою. Зубчасті стіни, шпилі, криті галереї сходів створюють враження мальовничого середньовічного замку.

Спочатку будинок планувався як прибутковий, відображаючи тенденції будівельного буму початку ХХ століття. Проте трагічна загибель підрядника Орлова у 1911 році призвела до змін у долі будинку. Після його смерті будинок продали, і почалася низка дивних явищ, що спричинили чутки та страх серед киян.

Звуки, які виникали у пічних і вентиляційних трубах під час вітряних днів, викликали жах у мешканців. Легенда повідомляє про те, як люди були готові руйнувати замок, вважаючи його проклятим. Спасіння прийшло від професора Київської духовної академії Степана Голубєва. За легендою, він виявив, що причиною дивних звуків була яєчна шкаралупа в димоході, яка робила функцію резонатора.

Відтоді будівлю націоналізували і перетворили на комунальні апартаменти, але легенда про прокляття залишилася. Замок Річарда Левове Серце залишається свідком загадкових історій та архітектурною перлиною, яка відтінюється на фоні інших київських пам'яток.

Таким чином, Андріївська церква та Замок Річарда Левове Серце стають не лише свідками багатовікової історії Києва, але й символами його культурної спадщини. Їхня краса і загадковість приваблюють туристів і залишають невинуватий слід в серці кожного, хто має щастя насолоджуватися їх прекрасністю.

Контрактова площа в Києві, завдяки своїй багатоаспектній історії та різноманітним подіям, стала не лише головною площею Подолу, але і однією з

ключових визначних пам'яток української столиці. Її історія глибоко вплетена з розвитком торгівлі та культурною спадщиною міста, і кожен куток цієї площі несе в собі свою унікальну частку минулого.

Контрактова площа стала центром торгівлі та економічною душею міста. У XIII-XVIII століттях саме тут проходили Контракткові ярмарки, історія яких виходила за межі століть. Завдяки наказу російського імператора Павла I у жовтні 1797 року, Контракткові ярмарки стали щорічними з'їздами дворянства Південно-західного краю. Так Контрактова площа стала не лише місцем торгів, але й центром культурного обміну, зближуючи торговців з усієї імперії.

Однією з найдавніших пам'яток на цій площі є церква Богородиці Пирогощі, заснована Київським князем Мстиславом, сином Володимира Мономаха, в 1132 році. Церква Успіння Богородиці (Пирогоща), збудована протягом 1131-1136 років, пройшла великий шлях від зруйнування під час татарсько-монгольської навали у 1240 році до численних реконструкцій та відновлень протягом століть. Знесена у 1935 році, археологічні розкопки у 1976–79 та 1997 роках дозволили вивчити її конструкцію та відновити у 1997-1998 роках «у гаданих первісних формах».

Іншою важливою спорудою на площі є Дерев'яний Магістрат, побудований наприкінці XVII століття та відновлений в 1815-1817 роках після пожежі, яка зачепила практично весь Поділ. Задуманий як центр міста, магістрат залишив лише малу частину своєї функціональності, але його присутність на площі стала символом адміністративного та торговельного центру міста до XIX століття.

Контрактова площа завжди відігравала важливу роль в соціокультурному житті Києва. З переходом ринку на територію Козячого болота, де зараз розташований Майдан Незалежності, вона продовжувала залишатися адміністративним і торговим центром міста. Її вулична архітектура, будівлі та пам'ятки - свідки часу та віддзеркалення культурного багатства української столиці.

За своєю багат шаровою історією Контрактова площа стала не лише архітектурним ансамблем, але й пам'яткою, яка відображає економічний, соціальний та культурний розвиток міста на протязі віків. Вона залишається не тільки місцем торгів і зустрічей, але й символом поєднання минулого та сучасності, місцем, де історія Києва здійснює свій неперервний та живий обіг.

Криниця-фонтан «Самсон» є великою гордістю Контрактової площі в Києві, витікаючи із багатоаспектного історичного досвіду, який вона несе у собі. Його створення, яке відбувалося у 1748-1749 роках, зайняло майже рік, а остання важлива реконструкція відбулася в 1982 році, коли фонтан отримав свій історичний вигляд. Ця архітектурна перлина вражає своєю елегантністю та символічним значенням, яке вона несе у серці старовинного Києва.

На початку свого існування фонтан прикрашав фігура ангела, що тримає в руках кувалду з водою. Проте в XIX столітті композицію доповнили скульптура Самсона, що розриває пащу лева. Ця скульптурна композиція, виготовлена з дерева, стала не лише окрасою фонтану, але й важливим символом сили та перемоги, що відзначалася українською культурою.

Іншою значущою будівлею на Контрактовій площі є Староакадемічний корпус (Мазепин), який своєю історією охоплює XVII-XVIII століття. Збудований у 1704 році як учбовий корпус Києво-Могилянської академії, він спочатку був одноповерховим з високим двосхилим дахом із залом, а також відкритою аркадою-галереєю. Однак у 1732-1740 роках відбулася його перебудова, під час якої він став триповерховим з однобаневою Благовіщенською церквою. Зміни в архітектурі та формі даху, які внесли під час реконструкції у 1824 році, додали будівлі елегантності та гідності. Невідома пожежа 1811 року серйозно пошкодила будівлю, і лише у 1824 році вона була відновлена архітектором Меленським. Проте, переживши війну та різні ремонти, корпус втратив свою первісну архітектурну чистоту.

Зокрема, Благовіщенська церква, що входила до складу корпусу, зазнала зруйнувань у 1941-1943 роках, але була відновлена у 1950 році та відремонтована у 1970 році. Несучи на собі сліди часу та війни, старовинний

корпус став свідком історії Контрактової площі, втілюючи у собі культурне багатство та неперевершену красу минулого.

Ще однією визначальною архітектурною деталлю Контрактової площі є Сонячний годинник, встановлений у XVIII столітті та доповнений у 1823 році за проектом Брульйона, математика та викладача математики. Його створення виконане у формі вертикального сонячного годинника, який складається з цегляного п'єдесталу та колони, увінчаної ківером з флюгером. Ця унікальна споруда вражає не лише своєю архітектурною витонченістю, але і функціональністю, адже вона використовується як навчальний посібник з астрономії для студентів Академії.

Сонячний годинник інтегрується у пейзаж площі, надаючи їй витончений астрономічний акцент. Його чотири циферблати, орієнтовані за сторонами світу, і фігурні пластинки-гноми створюють особливу атмосферу давнини та таємничості. Завдяки майстерності та увазі до деталей, цей сонячний годинник вибільшує культурну спадщину Контрактової площі.

Усі ці архітектурні шедеври, поєднані на Контрактовій площі, створюють неперевершений ансамбль, який аркушами часу переносить нас у різні епохи та історичні етапи Києва. Кожна з цих споруд несе у собі свою унікальну історію, стаючи частиною великої мозаїки культурного та архітектурного розвитку міста. Контрактова площа залишається не тільки центральним торговим вузлом, але й магічним місцем, де історія та сучасність переплітаються, утворюючи унікальний характер столиці України.

РОЗДІЛ III. ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИКО -КУЛЬТУРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КИЄВО -ПОДОЛУ В МУЗЕЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТА В ТУРИЗМІ

3.1. Музеї Подолу, як туристичний ресурс

Поділ – одна з тричісельних ділянок стародавнього Києва, спільно з Верхнім містом і Печерськом. Літописи відзначають його як «Подольє», а пізніше (за актами XVI століття) - Нижнє місто, що відрізнялося від Верхнього, або пізніше - Старого Києва. Поділ – традиційна частина всіх стародавньоруських міст, яка відзначалася своєю дольною, низинною місцевістю, де переважало торговельно-ремісничє населення. Київський Поділ, розташований вздовж берегів Дніпра (колись розташовувався на березі річки Почайни), визначається над ним горами – Старокиївською, Замковою та Щекавицею [11].

У літописах вперше згадується Поділ під 945 роком, хоча археологічні дані свідчать, що вже в VIII столітті ця місцевість була заселена. Початково велика подільська низина була покрита болотами та лісовими заростями, маючи пагорбкувату поверхню. Давні мандрівники, які відвідували Нижнє місто, спостерігали за одноповерховими дерев'яними будиночками, які зникали в квітучих садах. У XVII столітті на Подолі налічувалося 12 дерев'яних церков, 635 міщанських та козацьких будинків. Від тих старовинних дерев'яних споруд до наших днів не залишилося жодного сліду. Часто дерев'яні церковки піддавалися ремонту, а коли відбудувати їх було неможливо, на тих самих місцях зводилися нові, вже з каменю. У XVII столітті кияни загалом були зацікавлені у реставрації та прикрашанні старих церков. Кожна церква проходила ремонт чи перебудову. Гетьман Іван Мазепа, що прикрашав місто чудовими храмами, збудував пишній бароковий собор Київського-Богоявленського братства.

Поділ постійно розширювався, у ньому з'являлись ратуша, торгові крамниці, лавки, ремісничі цехи, цехові двори та особняки заможних городян [5]. Поділ історично виступає як важливий елемент ужиткового планування Києва, приймаючи на себе не лише функцію торговельного та ремісничого центру, але й стаючи свідком неспинного розвитку та перетворень. За згадками літописів, в цьому районі утвердилася специфічна долина, низинна місцевість, де панувало торговельно-ремісничє населення. Важливим етапом в історії Подолу є XVII століття, коли вже налічувалося значна кількість дерев'яних церков та будинків, які створювали колорит і унікальний характер цього району.

Киянам важливо було зберігати і прикрашати свої церкви, виконуючи ремонт та перебудови, або ж будуючи нові, вже з каменю, на тих самих історичних місцях. Гетьман Мазепа, видатний ватажок свого часу, вніс свій вклад у культурне обличчя Подолу, возводячи розкішний Київський-Богоявленський собор. Цей акт архітектурної майстерності став символом барокового періоду та вираженням розкіші того часу. Таким чином, Поділ став не лише регіональним центром торгівлі та ремесел, а й місцем, де культурне спадщина оживає через храми та будівлі, що перетворюють його обличчя.

Важливим компонентом історії Подолу є його систематичне розширення. Згідно із згадками, район з часом втратив свою давню пагорбкувату поверхню та став популярним серед мешканців. Історична ратуша, торгові крамниці, лавки, а також ремісничі цехи і цехові двори стали неодмінною частиною кожного великого міста, утверджуючи Поділ як життєво важливий центр для життя та діяльності городян. Усе це складало унікальну мозаїку історії Києва, створюючи враження живого та неперевершеного місця, що поєднує дух минулого з сучасністю.

Таким чином, Поділ із своєю старовинною історією, торговельними об'єктами та ремісничими цехами, архітектурними шедеврами та реліктовими дерев'яними церквами створює унікальний контекст для розуміння культурного та історичного спадщини Києва. Цей район визначається не лише своєю

важливою роллю в торговельному та господарському житті міста, але й уявляє собою особливе місце, насичене духом минулого та пронизане унікальним характером.

Музей Гетьманства, заснований 11 березня 1993 року розпорядженням Представника Президента України, став значущим культурним об'єктом, який відтілює історію і традиції козацько-гетьманської доби в Україні. Його створення було ініційовано в 1990-х роках київською громадськістю та українською діаспорою, і великою мірою здійснено завдяки реставрації старовинної кам'яниці на Подолі, що місцеві називали «Дім Мазепи». Реставрація цього будинку, яка вимагала значних коштів, здійснювалася за підтримки українців як з самої країни, так і з-за кордону, а також за участю благодійного фонду Івана Мазепи, якого очолював Іван Салій, Представник Президента України в м. Києві того часу.

Будинок Мазепи, що пройшов реставрацію і перетворився в Музей Гетьманства, став символом збереження пам'яті про історичний Поділ (17-19 століття) та життя тогочасного суспільства. Реставрація завершилася в січні 1994 року, і з того часу цей архітектурний шедевр став основою для музею. Директором музею була призначена Ярова Галина Іванівна, яка вже мала досвід роботи у Державному історичному музеї України. Ще на етапі формування колективу, вона активно взялася за роботу, щоб створити музей, який відобразить велич та багатство історії козацької ери.

Колекція Музею Гетьманства почала формуватися з «нуля». Першим експонатом стало наверх булави часів бронзи з села Кирнасівка на Вінничині. Окремі елементи будинку, що замінені під час реставрації, також стали частиною колекції. Протягом першого року роботи музею його фондова колекція налічувала вже 752 предмети основного фонду. Здобуття експонатів відбувалося під час відряджень по Україні, через особисті контакти та спілкування. За період до 1996 року придбання музейних предметів здійснювалося за рахунок державних коштів. Згодом стало звичним, що дарунки від громадян, які проживають за кордоном, а також від митців, які

представляли свої роботи на виставках в Музеї Гетьманства, стали важливим джерелом поповнення музейної колекції.

Особливо гордістю музею є його колекція, що налічує найбільше число артефактів, пов'язаних із гетьманом Павлом Соропадським та його родиною. Унікальні речі, пов'язані з Головою Директорії Симоном Петлюрою та його оточенням, також є частиною цієї надзвичайної колекції.

З 2013 року в музеї проводяться різноманітні заходи за ініціативи Гетьманського фонду Петра Дорошенка, зокрема конференції, круглі столи та засідання, спрямовані на привертання громадян до вивчення та збереження української історико-культурної спадщини козацько-гетьманської доби. Регулярно видаваний музеєм збірник наукових праць «Козацька скарбниця» став платформою для представлення результатів досліджень та матеріалів з вивчення музейної колекції. Науковці музею вивчають різні аспекти історії, такі як геральдика міст України, генеалогія козацької старшини, історія родини гетьмана Павла Скоропадського, гетьманська іконографія в мистецьких творах та інше.

Дослідження проводяться як на основі фондової колекції музею, так і на основі архівних матеріалів і літературних джерел. Вчені музею надають консультації відвідувачам та допомагають учасникам Малої Академії Наук готувати розвідки. Зокрема, їхні дослідження розкривають теми, які важливі для розуміння історії та культури України.

Освітня діяльність музею орієнтована на екскурсійну роботу з відвідувачами та проведення різних форм занять для дітей та молоді, таких як лекції, квести, ігри, майстер-класи та інші заходи. Робота ведеться як на території музею, так і за його межами. Участь у масових заходах, що проводяться на вуличній території, дозволяє активно демонструвати козацькі традиції та взаємодіяти з широким загалом.

Музей активно співпрацює з різними громадськими та благодійними організаціями з метою поширення знань про козацько-гетьманську добу в історії України. Велика увага приділяється роботі з громадськістю, вивченню

реакції відвідувачів на експозиції та події, що проводяться, з метою постійного вдосконалення роботи музею та задоволення потреб свого аудиторіуму.

Таким чином, Музей Гетьманства не лише є зберігачем цінних історичних артефактів, але й важливим культурним центром, що впевнено прокладає шлях для вивчення та відтворення спадщини козацько-гетьманської епохи в Україні.

Музей Гетьманства, що розташований на Подолі в Києві, визначає своє призначення основними завданнями, які полягають у збереженні, комплектуванні, вивченні і використанні пам'яток історії та культури України, зокрема періоду козацько-гетьманської доби. Це унікальне місце, яке не лише вражає об'ємом і різноманітністю свого фонду, але й виконує важливу роль у вивченні історії України, сприяючи освіті та розкриттю національної спадщини.

Однією з ключових складових музею є його наукова бібліотека, яка налічує понад 3000 примірників. Цей освітній ресурс стає неоціненим джерелом для вивчення інтересуючих питань історії та культури. Завдяки різноманітним виданням, дослідженням та літературі, бібліотека сприяє поглибленню знань як серед фахівців, так і серед широкого загалу.

Музей має багатий фонд, який налічує понад 6000 експонатів. Цінності збиралися як співробітниками музею, так і завдяки дарункам від місцевих мешканців та прихильників з-за кордону. Цей різноманітний архів включає у себе різні експонати, від яких кожен розповідає власну унікальну історію. Зокрема, в Музеї Гетьманства зберігаються матеріали, пов'язані з діяльністю гетьмана Пилипа Орлика в роки його вимушеної еміграції та його еміграційного оточення.

Окремим активом музею є приватні архіви останнього гетьмана України Павла Скоропадського. Вони розкривають важливі сторінки історії та політики України на початку ХХ століття. Також серед експонатів можна знайти особисті речі українських державних діячів, включаючи нагороди С. Петлюри, посмертну маску Симона Петлюри, нагороди і речі вояків армії УНР, книги, листівки та зразки грошей УНР.

Музей пишається також рідкісними історичними мапами українських земель, зокрема мапою роботи Йоганна Баптиста Гомона, створеною в Німеччині у 1716 році. Ці картографічні шедеври не лише відображають географічні особливості, але й стають важливими джерелами для вивчення історії та геополітики.

Графічні твори, представлені у фондах музею, включають аркуш гравера Іларіона Мигури «Мазепа серед добрих діл своїх», оприлюдненої у 1706 році. Це витвір мистецтва не лише відображає важливі події того часу, але і вражає своєю рідністю та майстерністю виконання.

Додатковий акцент музею - це добірка речей з козацького побуту, серед яких шаблі, гарматні ядра та порохівниці. Ці предмети побуту не лише ілюструють повсякденне життя козаків, але й допомагають створити атмосферу того часу для відвідувачів музею.

Значущим аспектом роботи Музею Гетьманства є його унікальний підхід до експозиції. Екскурсоводи, які вбрані в національні строї та мають традиційну зачіску українських козаків – оселедець, надають відвідувачам можливість поглибитися в атмосферу минулого, відчувати себе часткою історії та культури України.

Усе це робить Музей Гетьманства не лише туристичною атракцією, але й важливим центром, що веде роботу зі збереження і популяризації української історії та культури, особливо періоду козацько-гетьманської доби.

Національний музей «**Чорнобиль**» є багатофункціональним історико-культурним закладом, який поєднує наукову, культурно-просвітницьку діяльність з діяльністю сучасного музею з архівування, збереження та оприлюднення історії ядерної аварії на Чорнобильській АЕС як найбільш важкої радіоекологічної катастрофи ХХ століття, наслідки якої не мають аналогів і відрізняються від інших відомих у світі природних та техногенних катастроф. Вони досі є проблемами сьогодення і, нажаль, будуть нагадуватимуть про себе й нашим нащадкам.

У Києві, у приміщенні Подільського пожежного депо, розташований музей-пам'ять «Чорнобиль», присвячений чорнобильській катастрофі 1986 року. Експозиція музею налічує понад 7 тисяч експонатів, серед яких розсекречені документи, реліквії із зони відчуження, фотографії. Окрім того, усім відвідувачам музею доступна «Книга пам'яті учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС», що розповідає історію кожної людини, яка постраждала внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Національний музей «Чорнобиль» було засновано у 1992 році з ініціативи громадських організацій Києва та служб Міністерства внутрішніх справ України. Місце для музею також було обрано не випадково - історичну будівлю початку ХХ століття, колишню пожежну частину, спеціально реконструювали під музей-пам'ятку, присвячений подіям у Чорнобилі.

Експозиція музею ґрунтується на символах та моральних уроках історії, а кожен експонат - це емоційно вражаючий елемент, який застерігає від наслідків безвідповідальності та байдужості людей. Центральним експонатом є дорога з вирваною з коренем яблуною - символом достатку й процвітання. Уздовж дороги встановлені знаки, що розповідають про 76 населених пунктів, які перестали існувати внаслідок Чорнобильської катастрофи. А над головою відвідувачів висить хоругва зі зруйнованої церкви Іоанна Богослова. Також у музеї можна побачити невеликий човен - імітацію Ноевого ковчега, наповненого дитячими іграшками. Це нагадування про те, що завжди є можливість врятуватися й зробити правильні висновки з трагедії.

У центрі залу музею привертає увагу іконостас. Його фрагменти були привезені із Воскресенського храму в зоні відчуження Чорнобиля. Поряд з іконостасом розміщені фігури ліквідаторів у спеціальних захисних костюмах та респіраторях, які ніби застигли в русі. Над іконостасом зображено два ангели - чорного та білого, що символізують зло й добро. Білий ангел оберігає дітей, народжених відразу після Чорнобильської трагедії, а під крилами чорного - наше суперечливе сьогодення. Як застереження, в музеї також виставлена

велика карта світу з мерехтливими точками, що позначають розташування нині діючих атомних станцій у різних країнах.

Крім того, у музеї подані відеоматеріали про вибух на Чорнобильській АЕС та спорудження над нею саркофага. Також тут можна побачити «Книгу пам'яті учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС», до якої були внесені імена більше п'яти тисяч ліквідаторів.

Цей національний музей розташований у Києві у провулку Хорива, 1. Дістатися до нього можна громадським транспортом залежно від місця проживання. Наприклад, мешканцям лівобережної частини міста зручно дістатися станцією метро «Контрактова площа». Для цього потрібно спуститися ескалаторами у підземний перехід, який веде до виходу на вулицю Спаську. Пройшовши кількасот метрів вулицею Спаською у бік Хрещатика, необхідно повернути ліворуч у провулок Хорива. Через кілька десятків метрів у невеликому будинку ліворуч буде розташований вхід до Національного музею «Чорнобиль».

Мешканцям правобережної частини міста також зручно скористатися метро. Потрібно доїхати до станції "Золоті ворота", після чого вийти на вулицю Хрещатик через підземний перехід. Рухаючись Хрещатиком у бік Майдану Незалежності, за кількасот метрів необхідно звернути праворуч у провулок Хорива. Національний музей «Чорнобиль» буде розташований у будівлі ліворуч за кілька десятків метрів.

Також до музею можна дістатися наземним громадським транспортом. Наприклад, тролейбусами No 12 або No 14, що прямують Хрещатиком, до зупинки «Хорива». Або автобусами No 24, 38, 91, які йдуть бульваром Тараса Шевченка. У цьому випадку потрібно вийти на зупинці "Поштова площа" та пройти провулком Хорива до музею близько 5 хвилин пішки.

Отже, Національний музей «Чорнобиль» легко досяжний для відвідувачів з різних районів Києва завдяки розвинутій транспортній інфраструктурі столиці. Його експозиція, побудована на символах та моральних уроках

трагедії, залишає незабутнє враження та застерігає від повторення фатальних помилок минулого.

Музей Булгакова

Літературно-меморіальний музей Михаїла Булгакова в Києві є особливим закутком, де кожен елемент експозиції витканий із тканини творчості та життєвого шляху видатного письменника. Колектив музею вклав багато зусиль у створення унікальної концепції, взявши за основу не тільки літературні твори Булгакова, але й його власне життя та зв'язки з містом Києвом.

Однією з ключових ідей експозиції став вибір будинку на Андріївському узвозі, 13, як основи для музейного простору. Цей будинок відіграв важливу роль у творчості Булгакова, зокрема у романі «Біла гвардія», де його герої – Турбіни – «живуть» саме тут. Музей вдало відтворює атмосферу цього особливого місця, де час зупинився, і де герої письменника, як здається, досі перебувають.

Щоб віддати належне та охопити різні аспекти життя та творчості Булгакова, експозиція музею розповідає не лише про самого письменника, але і про місто Київ, яке вплинуло на його становлення. Музей вирішив показати Київ як джерело виховання для Булгакова, джерело інспірації та творчого розвитку. У цьому контексті експозиція розкриває київські традиції, особливості та відмінності, які сформували унікальну особистість письменника.

Під час екскурсії по музею відвідувачі відправляються в подорож двома світами: реальним світом музею та вигаданим світом творів Булгакова. Вони дізнаються цікаві подробиці життя письменника, дізнаються про велику родину Булгакових, відчують київський дух та традиції, а також побачать унікальну колекцію особистих речей, які збереглися в музеї до наших днів.

Будинок, на якому базується музей, відіграв важливу роль у житті та творчості Булгакова. Зведений у 1888 році за замовленням дружини київського купця Віри Літошенко, він перейшов у власність купця Захара Мировича та потім у власність цивільного інженера Василя Листовничого. У 1906—1922 роках сім'я професора Опанаса Булгакова, батька письменника, мешкала на

другому поверсі будинку. Пізніше будинок став частиною садиби Листовничого та кілька разів змінював власників.

Значущу роль у створенні музею відіграв Анатолій Кончаковський, який зібрав унікальну колекцію речей, пов'язаних з родиною Булгакова та їхньою історичною епохою. Ці речі стали основою для експозиції музею та переказують відвідувачам історію життя та творчості письменника.

Заснований у 1989 році, музей відкрив свої двері для відвідувачів у 1991 році після двох років реставраційних робіт. Основна експозиція розташована на другому поверсі будинку, включаючи понад 3000 експонатів, які не лише пов'язані з Булгаковим, але й відображають добу, в яку він жив. Експозиція інспірована романом «Біла гвардія» і відтворює атмосферу творів Булгакова, зокрема родини Турбіних.

Загальний вигляд експозиції вражає своєю деталізацією та глибиною передачі подій та образів. Відвідувачі переносяться у світ літературних творів Булгакова та одночасно відкривають для себе реальний світ, де пройшов часовий шлях письменника. Музей Булгакова виявляється не лише культурною атракцією, але і важливим центром збереження, вивчення та популяризації культурної спадщини Михаїла Булгакова та епохи, в яку він жив.

Аптека-музей

Історія старовинної аптеки на Подолі в Києві сягає 1728 року, коли німець на ім'я Йоганн Гейтер відкрив тут першу приватну аптеку в місті. Він отримав на це дозвіл від російського імператора Петра Другого. Після смерті Гейтера у 1751 році аптека перейшла у спадок до його дружини Ганни Гюннігер, яка незабаром вийшла заміж вдруге за Георга-Фрідріха Бунге. Саме він і розпочав управління закладом.

Оскільки ця була єдина приватна аптека в місті (державна обслуговувала лише військових), вона приносила чималий прибуток родині Бунге. Проте після пожежі на Подолі 1811 року приміщення аптеки було зруйноване. За проектом архітектора Меленського його перебудували у стилі класицизму. Аптека

проіснувала ще близько 25 років і остаточно закрилася 1835 року. Згодом будівлю перепродували різним власникам.

А в 1986 році тут відкрився музей старовинної аптеки. До його експозиції увійшли понад 50 тисяч експонатів: старовинний аптечний посуд, меблі, інструменти, рецептури, фармакологічна література тощо. Музей має 12 залів, у тому числі відтворені інтер'єри кабінету аптекаря 18-19 століття, хати знахарки, лабораторії алхіміка.

На першому поверсі було створено інсталяцію старовинної аптеки часів Бунге з оригінальними меблями, обладнанням та лікарськими засобами. Серед них є старовинні скляні посудини для зберігання ліків, ваги та гирі для зважування компонентів, порцелянові ступки для розтирання трав, хірургічні та стоматологічні інструменти тощо. Таким чином було відтворено автентичний вигляд закладу 18-19 століття.

У підвалі ж обладнали інші тематичні зали. Один імітує традиційну українську хатину знахарки часів Бунге, де зібрані народні засоби лікування – трави, настоянки, мазі. Ще один зал оформлений як середньовічна келія ченця-травника з гербаріями, старими книгами рецептів тощо. А в залі-лабораторії алхіміка виставлено реторти, колби, старовинну апаратуру для дистиляції, виготовлення еліксирів. Це доповнює загальну картину розвитку фармацевтики від знахарства до наукової галузі.

Отже, сучасний музей досить детально відтворює історію старовинної подільської аптеки 18-19 століття через автентичні експонати, а також стилізовані інтер'єри лабораторій та кабінетів. Це дає уявлення про розвиток фармацевтики та медицини того часу. Тому музей старовинної аптеки є цікавим об'єктом як з історичної, так і з науково-технічної точки зору.

3.2. Експерсії Києво-Подолом

Експерсії по Києво-Подолу — це захоплююча подорож у часі, в якому змішуються старовинна архітектура, культурна спадщина та сучасний дух

столиці. Цей історичний район Києва на лівому березі Дніпра привертає тисячі туристів своєю унікальною атмосферою та історією. В даному підрозділі ми розглянемо різні аспекти та маршрути екскурсій, які дозволяють краще пізнати Києво-Поділ.

Церква Успіння Богородиці в Пирогошах, збудована протягом 1131-1136 років (існують невеликі розбіжності в датуванні), є невід'ємною частиною історії та архітектурної спадщини України. Вона стала свідком багатьох подій і важливих етапів в історії країни. Зруйнована під час татаро-монгольської навали Батия у 1240 році, ця церква пережила тяжкі випробування, але завдяки зусиллям тогочасних людей була відновлена у 1474 році.

Протягом 1752-1772 років церкву відреставрували у формах українського бароко, надаючи їй новий архітектурний облик та вираження. Цей період реставрації визначався не лише технічною роботою, але й бажанням відтворити дух того часу та створити витончений образ храму.

У 1808 році церква частково постраждала від пожежі, що стало додатковим випробуванням для її стійкості та згуртованості. Однак відновлення та реставрація тривали, і церква продовжувала своє служіння вірянам. У 1997-1998 роках церква була відбудована «у гаданих первісних формах», що відзначається як важливий крок у збереженні історичної аутентичності.

Церква Миколи Набережного, збудована у 1775 році, також є значущим архітектурним об'єктом. Вона виникає на тлі історії попередньої дерев'яної церкви Миколи Доброго, яка існувала ще у XVI столітті. Ця дерев'яна церква втратила своє існування, але нова, також дерев'яна, була споруджена у 1677 році. Протягом часу вона існувала паралельно з новою мурованою церквою, побудованою у 1772-1775 роках, за проектом архітектора І. Григоровича-Барського.

Важливою подією в історії церкви стала пожежа на Подолі у 1811 році, під час якої втрачено барокову баню. Однак після пожежі храм був відновлений, була додана напівсферична баня з маківкою, і прибудовано

притвор. У 1837 році стіни церкви були розписані під керівництвом І. Синельника, а в 1852 році живопис був оновлений та доповнений О. Сенчило-Стефановським.

У 1882 році церкву перетворили на теплу за проектом інженера П. Федорова, змуровавши п'ять груб та встановивши подвійні дубові рами на всі вікна. Капітальні ремонтні роботи проводилися у 1890 році. Однак у 1960 році церкву закрили, і вона довгий час залишалася пустою. Тільки в 1986-1988 роках приміщення церкви було пристосовано під студію грамплавання. Після отримання Україною незалежності церква повернулася до своєї первісної мети і стала діючим храмом.

У сучасний період ці церкви є не лише архітектурними пам'ятками, але і символами витривалості та духовності українського народу. Їхня історія відзначається тернистими випробуваннями, але завдяки старанням поколінь їх вдалося відновити та зберегти для майбутніх поколінь [17].

Братський монастир та Києво-Могилянська академія утворили унікальний комплекс, що переплітає в собі релігійні, освітні та культурні аспекти української історії від XVII до XX століття. Заснований у 1615 році Київським братством, цей комплекс став свідком численних подій, важливих для розвитку освіти та культури на теренах України.

Киянка Галшка Гулевичівна, представниця шляхетного роду Волині, відіграла ключову роль у створенні цього комплексу, коли 15 жовтня 1615 року вона вписала до Київських магістратських книг дарчу, передаючи свій дім з землею та "всіма до нього належностями" для фундування Братського Богоявленського монастиря та школи для дітей "народу православного". Ця подія лягла в основу становлення Києво-Могилянської академії та стала витоком для величезного внеску в українську освіту.

Головною фігурою в історії цього комплексу став Петро Могила, гетьман та архімандрит Києво-Печерської лаври, який заснував Лаврську школу у 1631 році. Ця школа об'єдналася з Київською братською школою та отримала назву Братська або Київська колегія. Під керівництвом Петра Могили вона

розвивалася висококласним освітнім закладом, який став важливим центром освіти та культури в Україні.

Києво-Могилянська колегія зберігала національні традиції та глибокий православний дух, але водночас впроваджувала досягнення європейської освіти та культури. За Петра Могили вона перетворилася на заклад, що навчав наукам, властивим західноєвропейським університетам. Студенти отримували знання з латинської, грецької та польської мов, вивчали світову історію, літературу, поезію та філософію.

Братський Богоявленський монастир, споруджений на місці дарованої Галшкою Гулевичівною землі, став важливим елементом цього комплексу. Гетьман Петро Конашевич Сагайдачний збудував тут першу церкву, Богоявленську, з приділом Благовіщення. Згодом, у 1693 році, гетьман Іван Мазепа зводить новий кам'яний собор у бароковому стилі. Започатковане в XVII столітті будівництво включало староакадемічний корпус, дзвіницю, корпус настоятеля, і далі розгорталося в XVIII столітті.

Активний розвиток монастиря і академії відзначався великими будівельними роботами у XVII-XVIII століттях, що призвели до створення вражаючого архітектурного ансамблю. Однак у XVIII столітті цей комплекс зазнав ряду труднощів, зокрема через закриття у 1786 році Братського монастиря за указом російського уряду.

У 1780 році монастир постраждав від пожежі, а у 1786 році його закрили. Проте, зусиллям гетьмана Івана Мазепи та митрополита Варлаама Ясинського, Києво-Могилянська академія отримала підтвердження свого статусу в царській грамоті 1701 року. Це було важливим етапом у визнанні її важливості та ролі в українській освіті.

У наступні століття історія цього комплексу була наповнена як перемогами, так і труднощами. У 1811 році монастир знову постраждав від пожежі, а в 1817 році було вирішено закрити Академію. Незабаром після цього частина будівель була використана для потреб духовної семінарії, а згодом лікарні та військового навчального закладу. У 1920 році Києвську духовну

академію закрили, але 24 серпня 1992 року на її території відбулося відкриття Університету «Києво-Могилянська академія». Це був новий етап в історії комплексу, що свідчив про його відродження та продовження традицій високої освіти.

На жаль, історія комплексу супроводжується не лише перемогами, але і втратами. В 1930-х роках радянська влада знищила Богоявленський собор та дзвіницю монастиря. Такі втрати є невід'ємною частиною складної історії України.

У сучасному світі Києво-Могилянський комплекс залишається важливим культурним та освітнім центром. Він є не тільки пам'яткою минулого, але й динамічним учасником сучасного життя. Відновлення і розвиток цього комплексу в сучасний період свідчать про його значущість і тривалу спадщину в історії України [8].

Контрактова площа в історичному центрі Києва – неповторне місце, насичене історією та культурою. В серці цього обласного міста розташовані низка видатних архітектурних пам'яток, кожна з яких несе свій унікальний характер та історичне значення.

Однією з видатних споруд Контрактової площі є церква Святого Духа, яка належить періоду від XVII до XIX століть. Її історія пов'язана з великими подіями та важливими особистостями. У початку 1630-их років Петро Могила, визначна постать у розвитку освіти та релігії, розпочав будівництво нового кам'яного храму в ренесансному стилі. Цей храм служив не лише релігійним місцем, але й гостинною землею для школи та домової церкви святителів Бориса і Гліба.

Неофіційно церкву також називали Конгрегаційною через її роль у служінні академічних зібрань. Окрім цього, на території комплексу розташовувалася трапезна, що надало їй ще одне ім'я – Трапезна церква. Ця будівля використовувалася як учбовий корпус до 1704 року, коли був побудований новий учбовий корпус, відомий як Мазепиний. Після пожежі у 1811 році архітектором А. Меленським проведено реконструкцію церкви, яка

завершилася у 1826 році. Стилiстика будiвлi змiнилася на класицистичну, а престол з церкви Святого Духа був перенесений сюди, надаючи церквi нову назву – Святодухiвська церква.

Другий поверх трапезної, який служив бiблiотекою, використовувався для академiчних зiбрань. Рiчнi вибори членiв академiчної корпорацiї вiдбувалися 21 грудня, а 31 грудня тут проводилися лiтургiї й панахиди на честь благодiйникiв Академiї. Пiсля перенесення бiблiотеки в новий корпус у 1863 році, Святодухiвська церква знову пройшла перебудову: знято перекриття мiж першим i другим поверхами. У 1990-их роках почалася реставрацiя, яка, на жаль, залишилася незавершеною.

Ще однією значущою релігійною спорудою на Контрактівій площі була церква Святого Миколая Доброго. Збудована у 1807 році за проектом Андрія Меленського, ця церква стала свідком важливих історичних подій. Перший храм на цьому місці був споруджений за кошти запорозького гетьмана Самійла Кішки в пам'ять про своє визволення з турецького полону. Церква вигоріла у 1651 році, але була відновлена в 1662 році. У 1716 році на місці дерев'яного храму було зведено новий мурований храм з дзвіницею. Однак у 1799 році цей храм був розібраний, і на його місці у 1807 році був побудований новий кам'яний храм.

Серед інших цікавинок Контрактової площі слід відзначити криницю-фонтан під назвою «Самсон». Її будівництво тривало майже рік, з 1748 по 1749 роки, і востаннє було відновлено в 1982 році, відновивши історичний вигляд фонтану. Початково головним елементом фонтану була фігура ангела, який тримав воду в кухлі. Проте, у ХІХ столітті композицію доповнили скульптурою Самсона, розриваючого пащу лева, що була виготовлена з дерева.

З історичною важливістю також пов'язаний Гостинний двір, який був побудований в 1809 році за проектом архітектора Алоїзі Руські. Ця будівля пройшла масштабні перебудови, а в 1980-1982 роках до неї був доданий ще один поверх. Зараз у цьому будинку розташоване управління Національного

банку по Києву, а колишнє Синайське подвір'я стало відомим культурним об'єктом, чий дзвіниця була відновлена в 1995 році.

Контрактова площа, окрім своєї історичної ваги, служить і нині центром міського життя. На площі розташована станція метро, що надає зручний доступ до цього невід'ємного елементу столичної ідентичності. Екскурсія цим ареалом – це подорож в часі, де кожна будівля, фонтан і криниця власним чином розповідає унікальну історію Контрактової площі.

Староакадемічний корпус (Мазепин) – архітектурний пам'ятник XVII-XVIII століть, що став частиною історії Києво-Могилянської академії. Побудований у 1704 році як учбовий корпус, цей будинок став свідком історичних подій та перетворень у культурному серці Києва.

В початковому вигляді корпус був одноповерховим з високим двосхилим дахом, мав відкрити аркадо-галерею та величезний зал. Архітектурний облик зазнав змін у 1732-1740 роках, коли за проектом архітектора Шеделя І.-Г. будівля була перебудована та отримала три поверхи. Також в цей період до корпусу була додана Благовіщенська церква, що надала комплексу додаткового вигляду та значущості.

Староакадемічний корпус має прямокутну форму в плані та тиньковані стіни. Замуровані арочні галереї, які розтягуються вздовж першого та другого поверхів, є свідками минулих епох. Споруда втілює в собі архітектурний стиль того часу, а її історія пов'язана із становленням Києво-Могилянської академії.

Подорожуючи старим Подолом, можна відчутти атмосферу минулих століть та відслідкувати етапи розвитку цього історичного району. Літописи говорять про укріплення, що ділять Поділ на дві частини. З півночі, обороняючи від нападів, Поділ мав глибокий рів та рублену стіну з баштами. З іншого боку, природа служила природним бар'єром, і укріплення обмежувались лише частоколом. Річка Глибочиця відіграла важливу роль у системі оборони Подолу.

Вулиця Глибочицька, яка раніше мала природне русло, у другій половині XVIII століття була спрямована до Дніпра шляхом зведення штучного каналу.

Цей канал, або канава, мала вимощене каменем дно та ряди дерев по обидва боки. Кияни жартома називали його бульваром. Хоча канал пізніше засипали у 80-тих роках XIX століття, його вплив на формування Подолу залишився. Вулиці Верхній та Нижній Вал, які простягаються вздовж колишнього каналу, відділяють Верхнє та Нижнє місто. Культурний шар цього району різницю у розвитку покаже крізь віки. Нині вони служать своєрідним подорожжю в минуле, де кожен будинок розповідає свою історію.

Будинок №49 на Нижньому Валі вартує особливої уваги. Побудований на початку XIX століття, він, незважаючи на одноповерхову конструкцію, вражає своєю величчю та архітектурними деталями. Жовтий фасад з білими архітектурними елементами, рустовані стіни, колони, пілястри, портик, баня на даху – все це робить будівлю видатною серед інших. Сучасні перебудови та додатки є свідченням різниці в культурних шарах.

Церква Миколи Притиска, розташована на Верхньому Валі, є ще одним свідченням різноманітності архітектурного ландшафту Подолу. Споруджена на межі XVIII і XIX століть, вона втілює в собі елементи цегляного стилю та розкішного орнаменту, що були характерні для того часу.

Завдяки змінам у забудові та періодам реконструкцій, будівлі першої половини XIX століття поступово видають місце більш величним та вражаючим спорудам кінця століття. Цей еволюційний процес створив неповторний архітектурний ансамбль, який дотримується принципів тогочасного «цегляного стилю».

Засипання каналу та реконструкції в 80-тих роках XIX століття створили нові простори для забудови та прокладання вулиць. Прогулюючись по Верхньому Валі та Нижньому Валі, можна відчувати атмосферу минулих часів та різноманітність архітектурного ландшафту. Споруди різних епох і стилів співіснують поруч, створюючи унікальний образ староподільського Подолу.

В будинку №49 на Нижньому Валі відображається не лише культурний шар минулого, а й різноманіття та еволюція архітектурного стилю. Цей

будинок служить своєрідним маркером в історії Подолу, зберігаючи свою унікальність у контексті розвитку міста.

Церква Миколи Притиска на Верхньому Валі – ще один приклад архітектурного багатства Подолу. Виготовлена на перетині XVIII і XIX століть, вона втілює в собі вплив «цегляного стилю» та витонченого орнаменту. Ця церква не лише служить релігійним центром, а й є символом естетичного багатства староподільського краю.

Зміни у забудові Подолу в XIX столітті призвели до створення нових просторів та архітектурних рішень. Реконструкції та розширення вулиць привели до формування нових архітектурних ансамблів, де старе і нове гармонійно співіснують.

Прогулянка по Верхньому Валі та Нижньому Валі – це подорож у минуле, де кожен будинок, кожна вулиця розповідає свою унікальну історію. Від ранніх XIX століття, коли місто поступово прокидалося до нового етапу свого розвитку, до величних споруд кінця того ж століття – кожен період залишив свій слід у тканині староподільського Подолу.

Староакадемічний корпус, будинок №49 на Нижньому Валі та Церква Миколи Притиска – це тільки кілька прикладів архітектурної спадщини, яка розкриває багатство і різноманітність Подолу, роблячи кожен візит до цього історичного кварталу неперевершеним досвідом подорожі в часі.

Вулиця Костянтинівська, що продовжується за Нижнім Валом, є однією з найдавніших подільських вулиць. Колись вона називалася Царекостянтинівською, а з 30-х років XIX століття - Кирилівською, оскільки була одним із шляхів до Кирилівського монастиря. Сучасну назву, що походить від назви церкви Костянтина і Олени, офіційно затверджено 1869 року. У 20-50-х роках XX століття вулиця мала назву Шолом Алейхема.

Якщо будинки XIX - середини XIX століття розташовані на початку Костянтинівської, то за Нижнім Валом уже височіють споруди кінця XIX століття, а далі - початку XX століття. Будинок №16 є чотириповерховим типовим «прибутковим» будинком. Такі будівлі створювали забудову Подолу

під час його інтенсивного розвитку. Посередині верхнього поверху будинку розміщено скульптурне зображення бюста О. Пушкіна. Хоча він бував на Подолі і цікавився київськими старожитностями, але це місце не пов'язане з його іменем.

Далі видніє кінотеатр, побудований на місці старих дерев'яних лавок та крамниць, - це вже Ярославська вулиця. Вона названа на честь великого київського князя Ярослава Мудрого. Відома з XVII століття як Біскупська. Сучасну Ярославську вулицю проклали після пожежі 1811 року, а назвали у 1838 році. У XIX столітті багато подільських вулиць отримали історичні назви. Забудова Ярославської тривала з початку XIX до початку XX століття. У цей час зводилися крамниці, готелі та прибуткові будинки.

Інтенсивна забудова пояснюється близькістю Житнього базару та Контрактового майдану. Тут розміщувалися лазні, дешеві й дорогі готелі, зокрема "Асторія", численні лавки, крамниці, корчми та майстерні. Навіть зараз Ярославська вулиця уособлює забудову Подолу XIX століття.

Для ранньої забудови характерні одно-, дво-, триповерхові класицистичні будиночки з невеличкими архітектурними деталями та тісними дворами. Будинки завершуються різноманітними невисокими банями. Стіни прикрашають раковинки, ніші з жіночими голівками, старовинні балконні ґрати.

За будинками розкинувся цілий світ дворів зі своїм прихованим від сторонніх очей життям. Трапляються напівтемні підворіття, подекуди вимощені каменем двори, обов'язкові невеличкі квітники, засклені дерев'яні галерейки, похилі сходи, старі ганки з чавунним литвом, папороті та кущі, що проросли просто зі стін та кутків. Деякі двори вже давно покинуті людьми.

На вулицю ж будинки виходять двоповерховими класицистичними фасадами, трикутними фронтонами, виглядаючи з глибоких підвалів під землею. Це переважно типова рядова забудова, але в глибині кварталів міститься пам'ятка церковної архітектури.

Щекавицька вулиця отримала назву 1846 року від гори Щекавиці, біля якої вона починається. Тут зберігся залишок церкви Костянтина та Олени, спорудженої в 1734 році (не збереглася). Разом із церквою було побудовано притвор, триярусну дзвіницю, на другому поверсі якої знаходилася Дмитрівська церква.

У 50-х роках XVIII століття архітектор І. Григорович-Барський збудував на подвір'ї церкви Костянтина та Олени трапезну в стилі українського бароко. Її фасади збереглися до наших днів. Ззовні видніються три напівкруглі апсиди, прикрашені нішами, сандриками та розчленованим карнизом. Фасади оздоблені вишуканим ліпленням: гірлянди квітів завершують пілястри над завитками; над вікнами з привабливими прикрасами розташовано ліпнину з раковинками.

Декоративне вирішення білих стін, ліпнина та прикраси вікон і карнизів надають трапезній особливої витонченості та краси. Її форми відображають традиції української архітектури XVIII століття.

Ярославський завулок - невеличка вуличка, прокладена у XIX столітті попід горою. Спочатку мала назву Базарний, адже розташовувалась поруч із Житнім ринком. Сучасну назву завулок отримав у 1955 році. Тут невисока забудова та невеликий масштаб садиб, подібно як і дворів, що колись були замкнуті та забудовані навколо периметру.

На Ярославському завулку під номером 3 стоїть будинок кінця XIX - початку XX століття. Це еkleктична споруда з ознаками цегляного стилю, візерунків, імітації різних кам'яних порталів давньоруської архітектури, втім виконаних у тиньку. Присутні і місцеві мотиви. За стилем будинок тяжіє до класицизму з його характерними деталями. Над вікнами другого поверху розміщені кам'яні замки у формі бородачів, а у медальйоні зображена жіноча постать у хітоні.

У цьому районі Подолу було багато купецьких особняків. Як приклад, типовий будинок на Житньоторзькій вулиці під номером 10. Сам Житньоторзький майдан розкинувся серед вулиць Хоривої, Ярославської, Верхнього та Нижнього Валу.

За часів Київської Русі це місце згадується у літописах як Торговище або Торговище Подільське, а з XV століття відоме як Житній Торг. Сучасну назву майдан отримав 1869 року. Житній базар розташовувався на виході з Кожум'як. Він поділявся навпіл річкою Глибочицею. У XV столітті це був центр торгівлі, де двічі на рік вирували ярмарки завдяки зручному розташуванню поруч з торговою гаванню.

Ця територія відносилась до Біскупщини, котра в середині XVI століття належала католицькому єпископу. У 1604 році польський король передав єпископу значну частину Києво-Подолу, утворивши Біскупщину - окреме містечко всередині міста.

Населення торгової частини Подолу відокремилось від Біскупщини межею, уздовж якої згодом виникли вулиці Нижній та Верхній Вал. Біскупська земля розташовувалась попід горою Щекавицею. До неї було приєднано Кожум'яки. Ймовірно, біскупський палац знаходився поруч з церквою Миколи Притиска. На Біскупщині також був католицький кафедральний костел.

У районі Житнього базару археологи знайшли залишки будівлі, зведеної з давньоруських та цегли XVI-XVII століть. Майже квадратний храм мав товсті стіни та прямокутну абсиду. Це був католицький кафедральний костел (інші знаходились у Міщанському місті). Збудовано його 1640 року коштом Стефана Аксака з використанням матеріалів церков Борисполя та Києва.

Тут знайдена половина мармурової капітелі, а друга - біля Десятинної церкви. Це підтверджує факт руйнування православних храмів заради спорудження католицьких костелів. Після визвольної війни українського народу 1648-1654 років костел як символ панування католицизму було знищено, а його місце забулося. До Біскупщини відносилась і гора Щекавиця.

Над затишним Подолом витає гора Щекавиця, що сповідає історії століть та носить у собі легенди та таємниці. Серед старовинних вуличок, які переплітають минуле з сучасністю, вона особливо виділяється своєю величчю. На вершині височини, як вартовий стовп, височіє подільська телевежа, створюючи неповторний контур міського горизонту.

Гора Щекавиця не лише частина київського пейзажу, а й живий свідок минулих епох. В літописах, які сягають аж до 912 року, згадується ця гора, яка вважається однією з трьох, на яких оселилися засновники Києва – брати Кий, Щек і Хорив. Легенда призначає Щеку володарювання на цій горі, відомій як Щекавиця. Ця назва переносить нас у глибину часу та міфології, розповідаючи про велич і важливість цього місця. Щекавиця, також відома як Олегова гора, має своєрідну історію, пов'язану з князем Олегом, який, за легендою, помер від укусу змії. Споруди на горі, згадані в літописах XVII століття, свідчать про те, що тут колись стояла кам'яна церква. В історії 1151 року Щекавиця виступає як місце стратегічних подій, пов'язаних із захопленням Києва князем Юрієм Долгоруким.

За валом Щекавиці розташоване кладовище, яке в XVIII столітті стало міським кладовищем. В цьому місці відпочивають історичні постаті, такі як композитор А. Ведель, архітектори А. Меленський і В. С. Іконніков. Починаючи як кладовище для жителів Подолу, яких забрала холера, воно стало останнім приданим для представників магістрату, багатих міщан та видатних городян. За деякими літописами тут також були мусульманське та старовірське кладовища.

Сучасний вигляд Щекавиці свідчить не лише про її роль у минулому, але і про сучасний розвиток. Старовинні будівлі змішуються з новими конструкціями, а затишні вулички створюють атмосферу, де час переплітається, а історія залишає свій відбиток у кожному куточку.

Однією з основних артерій Подолу є Андріївський узвіз, який пролягає від Контрактової площі до Володимирської вулиці та Десятинної вулиці. Ця вулиця виходить за межі звичайного місцевого контексту та перетворюється в культурний історичний центр. Верхня частина узвозу існувала ще на часи Київської Русі, з'єднуючи Гору та Поділ. Вона служила шляхом до замку на горі Киселівка. За часів середньовіччя цей шлях став придатним для проїзду, а його розширення в 1711 році сприяло його використанню не лише пішоходами, але й транспортом.

Андріївський узвіз приваблює своєю унікальною архітектурою і атмосферою. Саме тут розташований будинок №13, де колись проживав видатний письменник М. Булгаков, автор «Білої гвардії» та «Днів Турбіних». Музей Булгакова в цьому будинку став місцем паломництва для шанувальників творчості письменника. Андріївський узвіз – це не лише історія, а й культурна спадщина. Музей однієї вулиці, розташований вздовж неї, показує трансформацію цього місця протягом різних епох. Виставка-продаж сучасного мистецтва, майстер-класи, картинні галереї – все це додає унікальність цьому твору архітектури та місцю, яке стало втіленням минулого і сучасності.

Спустившись вниз по Андріївському узвозу, ви потрапляєте до атмосферного парку, розташованого під зоряним небом. Тут скульптури Івана Кавалерідзе створюють атмосферу творчості та краси, переносячи вас у світ творення митців.

За валом цих історичних кварталів, де кожен будинок, кожна вулиця несе у собі свою унікальну історію, розташована Щекавиця, найвища точка, яка спостерігає за життям міста. Вона несе в собі легенди, історії про величезні події та зміни, які перетворили Поділ у те, що він є сьогодні.

Таким чином, крокуючи цими вуличками та вивчаючи давні та сучасні архітектурні шедеври, кожен візит до цього історичного кварталу стає захопливою подорожжю в часі. Серед густої забудови та затишних куточків оживає культурний дух минулого, який дихає в кожному камені, кожній вежі, кожному дому на цих вуличках, переплітаючи історію із сучасністю.

Богоявленський собор — православний храм, заснований 1615 року на землях міщанки Галшки Гулевичівни. 1620 року тут було зведено дерев'яну Богоявленську церкву. У 1690 році за проектом архітектора Осипа Старцева та коштом гетьмана Івана Мазепи розпочалося спорудження мурованого Богоявленського собору на місці старої дерев'яної церкви.

Храм було завершено 1693 року. Він мав витягнуту хрещату форму в плані з трьома апсидами та п'ятьма банями. Інтер'єри розписали український художник І.Квятковський та італієць Дж.Б.Скотті. У церкві зберігалася

чудотворна ікона Божої Матері XVII століття. Собор мав деякі відмінності у богослужінні порівняно з іншими храмами, зокрема особливий чин сповіді, хрещення обливанням тощо.

У 1756 році за проектом С.Ковніра поряд із собором звели дзвіницю, яку після пожежі 1811 року довелося перебудувати. Сам храм тоді частково постраждав: згорів іконостас, пошкодилися склепіння башт. У 1825 році за проектом Андрія Меленського створено новий іконостас.

Духовне життя монастиря та собору припинилося у 1920-х роках. Територію передали під поліклініку та Академію наук. У 1926 році комплекс оголошено республіканською пам'яткою, однак це не врятувало його від руйнування у 1935 році за наказом більшовиків.

Що стосується церкви Воскресіння, то на її місці близько 1508 року коштом Остафія Дашкевича було зведено дерев'яний храм, настоятелем якого служив Іов Борецький. Мандрівник Павло Алепський описав церкву 1653 року.

Мурована Воскресенська церква збудована за різними даними або 1670, або 1698 року. Також існують розбіжності щодо її будівничого: Михайла Грека чи Михайла Рудзинського. Це був типовий храм у стилі українського бароко.

У 1732 році козацький осаул Павло Гудима поновив церкву. 1809 року за проектом архітектора А.Меленського до неї добудували дзвіницю. Під час пожежі 1811 року храм серйозно постраждав, зокрема згорів старовинний іконостас. Однак вціліли бані, карнизи, декор вікон та пілястри. У 1825 році створено новий іконостас.

Разом з дзвіницею церкву Воскресіння було зруйновано 1935 року за наказом радянської влади. На її місці побудували житловий будинок наприкінці 1930-х років [3].

Церква Святих Бориса і Гліба, котра віддзеркалює багатий шар історії Києва, розташована на Подолі і залишається не лише пам'яткою архітектури, а й символом витканим із вірмен та легенд. Збудована у 1692 році, вона стояла на місці, яке наділена неабиякою духовною силою. Церква, яку знищено у 1930-ті роки, мала свій унікальний шлях розвитку, що почався ще в княжі часи.

Відомо, що на цьому місці у княжі часи існувала Турова божниця, де, за легендою, народні віче збиралися на великій площі. Татарський напад на місто у 1482 році, схоже, призвів до зруйнування цієї святині. Згодом на цьому місці з'явилась дерев'яна Борисоглібська церква, згадана ще у XV столітті. Пізніше, коли католицький костюл, який тут існував, було перенесено, виникла мурована Борисоглібська церква, здійснена коштом київського полковника Григорія Коровки-Вольського у 1692 році.

Цей святилище було омальоване у 1738-1739 роках майстрами церковного розпису В. Романовичем та Ф. Каменським. Долучений у 1802 році вівтар додавав церкві нові архітектурні риси. Церква витримала пожежу 1811 року, зберігши барокову архітектуру, розписи та інші оздоблення. Однак у 1930-х роках цей храм разом із дзвіницею було знищено, і на його місці з'явився звичайний житловий будинок.

Ще однією видатною пам'яткою, що розташована на Подолі, була Церква Святих Петра і Павла. Збудована близько 1610 року, вона служила не тільки православним храмом, а й невід'ємною частиною архітектурного спадку Києва. Зруйнована у 1930-ті роки, ця святиня представляла собою унікальний приклад середньовічної готики, який був єдиним на території Наддніпрянщини, що залишився з часів польського панування.

Первісний костел, споруджений близько 1610 року, мав неповторну архітектуру, що відзначалася гранчастим вівтарем та стрільчастими вікнами. Згодом, у 1744-1750 роках, церкву перебудували, додаючи бароковий західний фасад та переробляючи іконостас. Її знищено в 1930-х роках, а разом із нею зникла і триярусна дзвіниця, яку в 1810-х роках збудував І. Григорович-Барський.

Хоча храм був закритий у 1920-х роках, його планували використати як сховище Центрального архіву України, але невдовзі його знищено в рамках загальної політики знищення релігійних споруд.

Обидві ці церкви, хоч і зазнали руйнувань, залишаються ключовими елементами історичного та архітектурного надбання Києва. Вони були не лише

міцями віросповідань, а й свідками подій, які переплелися з історією міста. Зруйновані, вони залишають у нас тільки фрагменти свого минулого, але ці фрагменти важливі для розуміння культурної спадщини та духовної спадщини Києва [8].

3.3. Розвиток туризму на Києво-Подолі та використання музеїв в умовах російської агресії

Розглядаючи розвиток туризму на Києво-Подолі та використання музеїв у контексті російської агресії, необхідно враховувати низку факторів, які впливають на цей процес. Києво-Поділ, з його багатою історією та культурною спадщиною, завжди привертав туристів своєю унікальністю та атмосферою. Однак сучасна реальність, пов'язана з російською агресією, ставить перед ним нові виклики та можливості. Туризм виступає ключовим елементом розвитку Києво-Подолу, створюючи потенціал для приваблення відвідувачів та сприяючи економічному розвитку регіону. Однак російська агресія та з нею пов'язана нестабільність створюють загрозу для розвитку туризму, що відчутно впливає на культурно-туристичний потенціал Києво-Подолу.

Важливим аспектом є роль музеїв у привабленні туристів. Музеї стають центральними точками, де відвідувачі можуть поглибити своє розуміння історії та культури цього регіону. Проте російська агресія створює низку викликів для музейної сфери, таких як обмеження фінансування та складнощі в залученні великої кількості відвідувачів. Умови агресії призводять до зниження туристичного потоку через нестабільність та погіршення безпекової ситуації. Це може призвести до необхідності адаптації стратегій розвитку туризму та музейних закладів. Стратегії розвитку мають включати створення нових, цікавих маршрутів, спрямованих на вивчення історії та культури, а також акцентування на використанні технологій для залучення відвідувачів. Віртуальні тури та онлайн-експозиції можуть стати важливим інструментом для

привертання уваги в умовах, коли фізичний доступ до об'єктів культурної спадщини обмежений.

Співпраця з іншими країнами та організаціями, міжнародний обмін досвідом та підтримка стають важливими факторами для забезпечення розвитку музеїв і туризму на Києво-Подолі. Культурна дипломатія може допомогти просувати інтерес до регіону та залучати увагу світової спільноти. Важливою є роль громадськості у збереженні та розвитку Києво-Подолу. Взаємодія з місцевими жителями, підтримка їхніх ініціатив та створення спільних проектів забезпечать сталість розвитку туризму та музейної сфери.

Нинішні умови також ставлять перед відповідальними органами етичні питання щодо представлення конфлікту в музейних експозиціях та туристичних програмах. Важливо зберігати баланс між пізнавальним і рекреаційним аспектами, дотримуючись принципів об'єктивності та поваги до історії.

ВИСНОВКИ

Магістерська робота присвячена вивченню ролі музеїв у розвитку туризму в місті, зокрема на прикладі Києво-Подолу. Дослідження включало в себе теоретичні та методологічні аспекти, аналіз та опис історико-культурного потенціалу регіону, а також визначення впливу російської агресії на розвиток туризму та використання музеїв у цих умовах.

У першому розділі роботи були визначені теоретичні та методологічні засади дослідження ролі музеїв у розвитку туризму. Розглядалися різновиди музеїв та їх значення, а також важливість методологічних аспектів дослідження.

Другий розділ магістерської роботи присвячений аналізу туристичного потенціалу Києво-Подолу. Розглядалися його давні та середньовічні частини, архітектурні та історичні особливості, що роблять його осередком української православної архітектури. Цей розділ виокремив Києво-Поділ як важливий об'єкт для туристичного розвитку, враховуючи його культурний та історичний багаж.

Третій розділ роботи детально розглядав використання історико-архітектурного потенціалу Подолу в музеях, розташованих на його території, та в туризмі. Особливу увагу приділено музею Подолу як історико-культурній та туристичній цінності, а також екскурсіям по Києво-Подолу. Завершенням розділу був аналіз розвитку туризму в умовах російської агресії та

використання музеїв у цих умовах. Зазначений розділ привертає увагу до складнощів та викликів, які стоять перед розвитком туризму на Києво-Подолі через вплив російської агресії. Нестабільність та обмеження в умовах конфлікту можуть суттєво вплинути на туристичний потік та роботу музеїв.

У висновку важливо підкреслити, що розвиток туризму та використання музеїв на Києво-Подолі потребує комплексного підходу та адаптації до змінених умов. Стратегії повинні включати розробку нових, цікавих маршрутів, акцентування на використанні технологій та підтримку міжнародних зв'язків.

Загальний висновок полягає в тому, що врахування історико-архітектурного потенціалу, використання музеїв та розвиток туризму на Києво-Подолі мають великий потенціал, але вимагають уважної уваги до змін у політичному та соціальному контексті. Незважаючи на труднощі, перед якими стоїть регіон, збереження його культурної спадщини та привертання уваги туристів залишається актуальним завданням для забезпечення сталого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Любіцева О. О. Музейний туризм: навчальний посібник. 2021. 150 с.
2. Романуха О. М. Розвиток музейної справи як фактор активізації міжнародного туризму. Світове господарство і міжнародні економічні відносини: міжнар. конф. Миколаїв: МНУ, 2015. С. 79-83.
3. Ключко Ю. М. Діяльність музеїв у контексті розвитку культурного туризму. ІХ культурологічні читання пам'яті В. Подкопаєва: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. «Концептуальні проблеми розвитку української культури у світлі підготовки і проведення 2012 р. як року культури та відродження музеїв в Україні», Київ, 2–3 черв. 2011 р. Київ, 2011. С. 73–76.
4. Міжнародна рада музеїв і МКІП підготували Червоний список культурних цінностей під загрозою. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3713961-miznarodna-rada-muzeiv-i-mkip-pidgotuvali-cervonij-spisok-kulturnih-cinnostej-pid-zagrozou.html>
5. Надзвичайний Червоний список. URL: <https://icom.museum/wp-content/uploads/2022/11/Emergency-Red-List-Ukraine-%E2%80%93-English.pdf>
6. Музей гетьманства [Електронний ресурс]. - Сайт музею. - URL: <https://www.getman-museum.kiev.ua/>
7. Красназнавчий музей "Бойківщина" Тетяни і Омеляна Антоновичів [Електронний ресурс]. - Сайт музею. - URL: <https://www.boykomuseum.com/>
8. Державний історико-архітектурний заповідник “Збараж” [Електронний ресурс]. - Сайт “Національний заповідник “Замки Тернопілля”. - URL: <https://zamky.te.ua/>
9. Національний історико-культурний заповідник “Чигирин” [Електронний ресурс]. - Сайт музею. - URL: <http://chigirinzapovidnyk.org.ua/>
10. Бабарицька В.К. Екскурсознавство і музеєзнавство: навчальний посібник. / В.К.Бабарицька, А. Я.Короткова, О.Ю. Малиновська – К.: Альтерпрес, 2007. – 464 с.
11. Білокінь С. І. Музей України. Збірка П. Потоцького : Доба,

середовище, загибель / С. І. Білокінь / НАН України; Інститут історії України; Київське наукове товариство ім. Петра Могили. - 2. вид., повне - К., 2002. - 251 с.

12. Вайдахер Ф. Загальна музеологія: Посібник. / Ф. Вайдахер – К.: Літопис, 2005. - 632 с.

13. Гаврилюк С. Перспективи музеїв як об'єктів культурного туризму / С. Гаврилюк // Наук. вісник Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Істор. науки. – 2019. – № 7. – С. 144–153.

14. Дубровський В. В. Музеї України. / В. В. Дубровський. - Х.: Держвидав України, 1929. - 60 с.

15. Кифяк О.В. Маркетинг у музейній справі: теоретико-прикладні аспекти / О.В. Кифяк, М.М. Руденко // Економічні науки. - 2010. - Випуск 2 (19). – с. 55-73.

16. Маньковська Р. В. Музейництво в Україні / Р. В. Маньковська / НАН України; Інститут історії України. - К., 2000. - 140 с.

17. Музеї. Меценати. Колекції: Зб. наук. праць. / під ред. Супруненко О.Б. – Полтава, Археологія, 2000. – 108 с.

18. Національна система туристсько-екскурсійних маршрутів «Намисто Славутича». Ч. 1/Держ. комітет України по туризму. МОУ. Мін. культури і мистецтв України. Фонд «Намисто Славутича». Київ, 1998. 401 с.

19. Рутинський М. Й., Стецюк О. В. Музеєзнавство: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 428 с.

20. Смаглій К. В. Сучасні тенденції розвитку європейських музеїв: аналіз матеріалів Європейського музейного форуму. Актуальні проблеми теорії і практики музейної та пам'яткоохоронної діяльності: зб. наук. праць (за матеріалами круглого столу). Київ: НАКККиМ, 2013. С. 78–86.

21. Чупрій Л.В. Стан та проблеми музейної справи в Україні. / Л. В. Чупрій // Журнал «Музеї України». - 29.05.2010 р.
URL:https://tourlib.net/statti_ukr/chuprij.htm

22. Яцечко-Блаженко Т., Рудянин І. Місце інтерактивних технологій в музейній справі ХХІ століття. Волинський музейний вісник: наук. зб. Вип. 7 /

Упр. культури Волин. ОДА; Волин. краєзнавч. музей; каф. документознав. і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки; упоряд. А Силюк. Луцьк: Волин. краєзнавч. музей, 2015. С. 115–118.

23. Кузьмук О. Роль музеїв у культурному та соціально-економічному розвитку країни: зарубіжний досвід. Аналітична аписка. URL:<https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/rol-muzeiv-u-kulturnomu-ta-socialno-ekonomichnomu-rozvitku> (дата звернення: 18.05.2023).

24. Музейний простір України. URL:<http://prostir.museum.ua/journal>

25. Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності музеїв: Навч. посіб. / П. Горішевський, М. Ковалів, В. Мельник, С. Оришко. – Івано-Франківськ: Плай, 2005.

26. Чернега О. М. Трансформація туристичної галузі під час війни в Україні через цифрові технології. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, вересень 2022. № 26(54). С. 43–50.

27. Життя митців та мисткинь, спалені музеї і викрадене скіфськезолото: втрати української культури через війну URL:<https://usp-ltd.org/zhyttia-myttiv-ta-mystkyn-spaleni-muzei-i-vykradene-skifske-zoloto-vtraty-ukrainskoi-kultury-cherez-vijnu/>

28. Через війну в Україні пошкоджено понад 1,5 тисячі об'єктів культурної інфраструктури. [Електронний ресурс]. - Укрінформ. - URL: <https://susplne.media/497503-cerez-vijnu-v-ukraini-poskodzeno-ponad-15-tisaci-obektiv-kulturnoi-infrastrukturi-z-nih-majze-tretina-zrujnovani/>

29. Мапа культурних втрат [Електронний ресурс]. Український культурний фонд. - URL: <https://uaculture.org/culture-loss/>

30. Культура під вогнем: українські музеї після обстрілів росіян [Електронний ресурс]. - Укрінформ. - URL:<https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3486341-kultura-pid-vognem-ukrainski-muzei-pisla-obstriliv-rosian.html>

31. Удар по культурі: 10 музеїв, які постраждали від російської агресії [Електронний ресурс]. - URL: <https://rubryka.com/article/ukrainian-museums->

[destroyed-war/](#)

32. Зруйнована культурна спадщина України / DESTROYED CULTURAL HERITAGE OF UKRAINE [Електронний ресурс]. -

URL:<https://culturecrimes.mkip.gov.ua/>

33. Зафіксовані воєнні злочини [Електронний ресурс].

L:<https://mkip.notion.site/7be52d2803994651a23a220a8ed85f1c?v=6ea517f19a8944f9a902a50156656eea>

34. Драмтеатр у Маріуполі і не тільки. Які пам'ятки української культури постраждали через вторгнення Росії та куди повідомляти про них [Електронний ресурс]. - URL: <https://life.nv.ua/ukr/art/kulturni-pam-yatki-yaki-zruynuvali-rosiyski-okupanti-pid-chas-viyni-v-ukrajini-spisok-z-foto-50226298.html>

35. Як театри і музеї волонтерять під час війни.

URL:<https://ukrainer.net/volonterstvo-kulturnykh-zakladiv/>

36. В Україні буде створено експертну групу з захисту, збереження та реставрації культурної спадщини. URL:<https://pragmatika.media/news/v-ukraini-bude-stvoreno-ekspertnu-grupu-z-zahistu-zberezhenja-ta-restavracii-kulturnoi-spadshhini/>

37. Museum for Change: як одна організація допомагає вижити 40 музеям під час війни. URL:<https://houseofeuropa.org.ua/stories/museum-for-change-how-one-organisation-helps-40-museums-survive-in-wartime>

38. Стан культури та креативних індустрій під час війни - результати дослідження від Українського культурного фонду та МКІП України / Дослідження УКФ. URL:<https://ucf.in.ua/news/11082022>

39. Афанасьєв О.Є., Бурлака Є.В., Маркіна Ю.М. Туристична індустрія: сучасний стан та пріоритети розвитку: Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луганськ, 6-7 травня 2009 р.) – Луганськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2009. С.80-84.

40. Ільницька А. В. Матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. "Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір" (м. Запоріжжя, 14 травня 2020 р.). Запоріжжя:

Видавництво Хортицької національної академії, 2020. 694 с. С.616-618.

41. Маркута Т. Особливості розвитку музейного туризму в умовах війни // *Політ. Сучасні проблеми науки. Міжнародні відносини*: тези доповідей XXIII Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених. Київ : НАУ, 2023. С. 427-429.

42. *Методологія туризмознавства: географічні аспекти* : монографія / За заг. ред. д.геогр.н. Дудника І.М. Київ, 2023. 374 с.

43. Сайчук В. С., Дудник І. М., Пестушко В. Ю. Проблеми визначення об'єкта музейного туризмознавства // *Економіка та суспільство*. 2023. №50.
URL:<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2349>

44. Мазурик З. Музеї: туризм як виклик. ZBRUŠ [Електронний ресурс].
- 22.04.2016. - URL: <https://zbruc.eu/node/50637>